

INFORMASJON FRÅ RIKSARKIVAREN
Tema: Musikk i arkiva
Songbøkene som blei til bokomslag
Kulturarbeidaren J. Chr. Tellefsen

[arkiv]magasinet

Arkivmagasinet er det faglege tidsskriftet til Arkivverket. Det rettar seg mot eit breitt, historieinteressert publikum. Arkivmagasinet skal vera orienterande og debattskapande og bidra til å spreie kunnskap om arkiva sin eigenart og deira viktige rolle i samfunnet. Arkivmagasinet ynskjer å stimulere til auka interesse for og bruk av arkivmateriale i Riksarkivet, statsarkiva og i Samisk arkiv.

Redaktør

Leif Thingsrud

I redaksjonen

Nina Hveem Carlsen, Knut Johannessen,
Per Kristian Ottersland, Hege Brit Randsborg,
Lisabet Risa og Synne Stavheim

Reprofoto

Odd Amundsen, Riksarkivet

Adresse til redaksjonen

Riksarkivet, sjå bakre omslag

Design Agendum See Design

Grafisk produksjon PDC Tangen

ISSN 0801-5449

Bidrag til neste utgåve må vera
i redaksjonen før 24.08.2007.

Laussal: kr 40

Årsabonnement (3 nr.): kr 100

Offentlege institusjonar, museum o.l.: gratis

Opplag: 3200

Giro: 7874.06.45802

Framsidedeilete: Frå PA-132 Frants Beyer,
F-2 Sølvsbryllupsmappen, Lommeiolin frå
Ringve Museum og Olavssekvensen frå
mellomalderen (NRA lat fragm 986).

6 Sangbøkene som ble til bokomslag

Innhold

9 Stadsmusikanten

12 En 1800-talls kulturarbeider

22 Kulturformidlere i uniform

TEMA: MUSIKK I ARKIVA

- 6 Sangbøkene som ble til bokomslag
- 9 Stadsmusikanten
- 12 Johan Christian Tellefsen: En 1800-talls kulturarbeider
- 16 "Vor norske Sebastian Bach"
- 17 Spel og dans i arkiva
- 20 "Har jeg fortalt deg at den 16. mai feirer våre kjære venner ..."
- 22 Kulturformidlere i uniform
- 26 Sang og musikk i organisasjoner:
Fra allsang til symfoni

ANDRE ARTIKLAR

- 29 Digitalisering av tinglyste eiendomsdokumenter
- 30 27,8 millioner kubikkmeter gass og forstrukne ankler

FASTE SPALTER

- 32 Arkiv – helt enkelt: Arkivets struktur
- 33 Boknytt
- 34 Krøniken
- 36 Notiser
- 38 Kalender

20 En musikalsk sølvbryllupsgave

.hv isking .R

.sang.L

.sang.R

.bjelle.L

.bjelle.R

.br-gong.L

.br-gong.R

.gong.L

.gong.R

Musikken strøyer ut av Riksarkiv-bygningen kvar gong timen slår, døgnet rundt. Stemmar blandar seg med instrument, og ord og tonar smyg seg ut i skogen og inn i hallen.

Lydskulpturen som kom i samband med utsmykkinga av nybygget i 2005, har basis i nokre av dei eldste dokumenta i Riksarkivet, pergamenta med Olavssekvensen frå mellomalderen. Teksten vert framført med

kviskrande og syngjande stemmer, og han vert akkompagnert av bjøller og gonger. Musikken er elektro-akustisk, det vil seia at han i utgangspunktet er bygd opp av lydspor som er spela inn akustisk. Ved hjelp av dataprogrammering og elektronikk er desse spora lagt oppå kvarandre i ulike samansetningar. Dette er det kompositoriske grunnlaget for at ein datamaskin kvar natt produserer 24 nye timeslag og sender dei ut til rett tid.

Det store biletet er ei visualisering av eit timeslag frå Cecilie Ores ”Lux illuxit” med dei ulike lydspora under kvarandre og tidsaksen horisontalt, nærmast som instrument og taktstrekar i eit partitur. Dei små bileta viser grunnlagsmaterialet, detaljar frå pergamentbitane som ein fann på slutten av 1800-talet og som inneheld delar av Olavssekvensen.

Frå [red]aksjonen

Musikk i arkiva? Det finst vel knapt noko som er meir stille enn eit arkiv. For den vanlege musikkelskaren er nok ikkje arkivinstitusjonane dei mest aktuelle stadene å besøkje, men for musikkvitarane er det mykje å finne i arkiva. Og då tenkjer vi ikkje berre på notemanuskript.

Stoffet vi presenterer i dette nummeret av Arkivmagasinet, kan berre bli spreidde glimt av kva norske arkiv kan bidra med til dei som forskar på eitt eller anna innafor musikkvitskap og musikkhistorie. Vi byrjar med ein artikkel om den sørgjelege lagnaden til dei liturgiske bøkene frå katolsk tid her i landet. Neste stopp er langt inn i einevaldstida, då sjølv det å få spela til dans kravde kongeleg privilegiebrev. Vi skal òg innom nokre privatarkiv, sjå litt på kjeldene til kunnskap om folkemusikken vår, og på dokumentasjonen av at militærmusikk ikkje berre var marsjar.

Arkivmagasinet kan berre presentere nokre få eksempel innafor dette vidtfemnande emnet. Mange kjelder til den nyare kyrkjemusikk-soga vår finst i dokument som stort sett får liggje i ro i kommunale arkivhyller og i alle prestearkiva i statsarkiva. Dei kan vi kanskje skrive om ved eit seinare høve. Men vi håper at dei glimta vi presenterer kan gje lesarane inspirasjon til eigne dykk etter perler i til dømes kultursoga til deira eigen heimstad.

Lup Thøgersen

Olavssekvensen er bevart gjennom fragment frå mellomalderen. Original i Riksarkivet (NRA lat. fragm. 986)

Sangbøkene som ble til bokomslag

I Riksarkivets magasiner ligger det flere tusen fragmenter av liturgiske bøker fra middelalderen. De kan gi oss et innblikk i hva som ble lest og sunget under gudstjenesten i de norske kirkene i tiden før reformasjonen. De kan også fortelle om begynnelsen til den latinske skriftkulturen her i landet.

Blant Riksarkivets mange skatter befinner seg en samling pergamentfragmenter med latinsk tekst. Noen av dem består av hele dobbeltblad, andre er på størrelse med et frimerke. En del av dem har, i tillegg til de latinske ordene, også røde linjer mellom skriftlinjene med noen rare kruseduller eller firkantete prikker spredt utover. Dette er rester av bøker som inneholdt musikken for gudstjenestene i de norske kirkene før reformasjonen.

Gjenbruk som bokomslag

Hvordan havnet disse fragmentene i Riksarkivet? Dette har sammenheng med den litt spesielle skjebnen som rammet pergamenthåndskriftene på 1500- og 1600-tallet. Ettersom innholdet ble utdatert, ble de brukt til andre formål, bl.a. som bokomslag. Å bruke sider fra gamle bøker som ryggforsterkning eller bokbind var en enkel og praktisk måte å forlenge levetiden til papirdokumenter på. Det er ikke bare i Norge dette var vanlig, det er også kjent fra mange andre land. Papir var billigere enn pergament, men det var til gjengjeld ikke like slitesterkt. Gamle pergament-

håndskrifter ble tatt fra hverandre, og mange av bladene fikk et nytt liv som omslag for lensregnskaper og andre administrative dokumenter som i dag oppbevares i Riksarkivet. På 1800-tallet ble man oppmerksom på deres egenart og begynte å undersøke hva som skjulte seg av skatter i dette materialet. I første omgang var det de norrøne fragmentene som vekket forskernes interesse. Restene fra de gamle bøkene i kirkene, som bøker med messetekster og -melodier og bøker med tidebønnene, ble ansett som mindre interessante:

Blandt det saaledes Forefundne er vistnok det Meste Brudstykker af latinske Bøger af asketisk Indhold, og saaledes ei av nogen synderlig Interesse, uden forsaauidt de i Almindelighed ere meget smukt skrevne og synes at være ældgamle [...], skrev P.A. Munch i 1847.

De ”latinske Bøger af asketisk Indhold” uten særlig interesse har siden den gang vist seg å være et svært spennende kildemateriale. Ikke bare kan de fortelle oss om kirkehistoriske forhold i erke-

AV GISELA ATTINGER,
FØRSTEBIBLIOTEKAR,
UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I OSLO

Missalefragment brukt som ryggforsterkning til regnskapet over knekteskatt i Bratsberg len 1611-1613. Riksarkivet (Rentekammeret, Lensregnskap, Bratsberg 4-7)

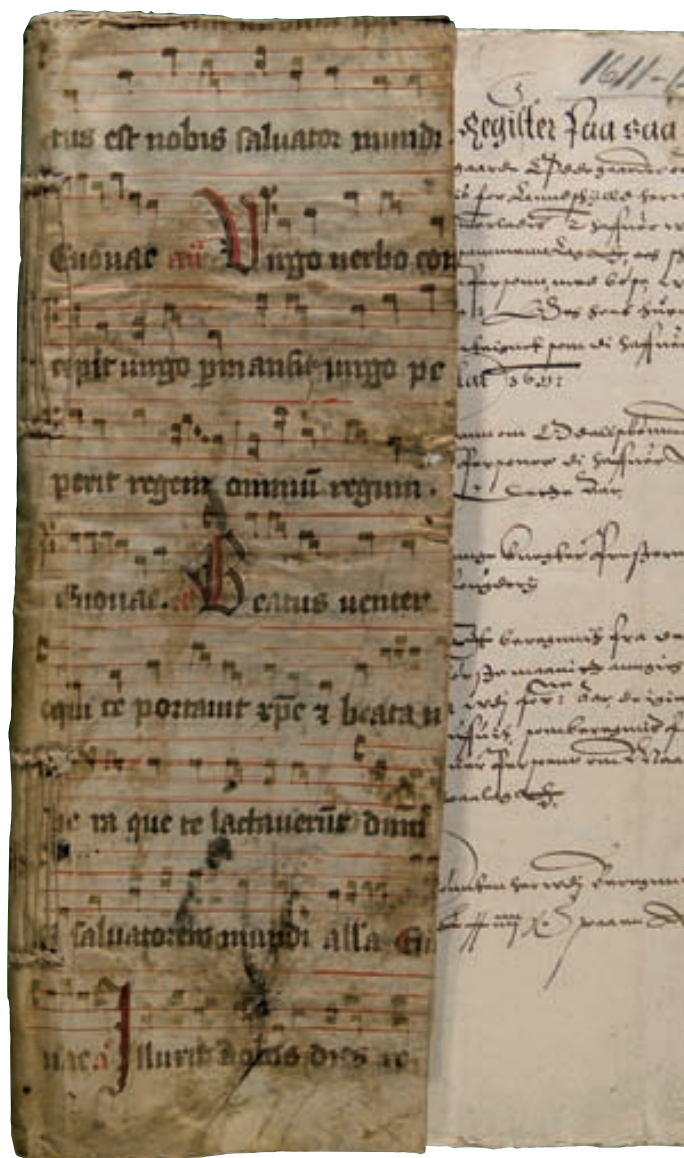
bispedømmet Nidaros. De er også de første skriftlige kildene med musikknotasjon her i landet, og gjennom dem har vi bevart en del av melodiene som ble sunget i de norske kirkene i middelalderen.

Mange av fragmentene er små og utgjør bare en liten del av et blad. Dette kan forklares med at tilgangen på pergamenthåndskrifter ble mindre utover 1600-tallet og at man måtte begynne å spare på innbindingsmaterialet. I stedet for å bruke hele boksider som omslag, skar man bladene i mindre biter og brukte dem bare som ryggforsterkning. Noen ganger er vi heldige og kan sette sammen flere slike småbiter til hele blad. Men i mange tilfeller er enkelte bruddstykker det eneste som har overlevd, og disse stiller den som ønsker å vite mer om dens opprinnelse og tilhørighet foran store utfordringer.

Gregoriansk sang

En del av de latinske fragmentene inneholder som nevnt ikke bare tekst, men også musikknotasjon. Det er enstemte melodier som ble sunget i gudstjenestene i kirkene rundt omkring. På landet var det gjerne bare presten og kanskje en medhjelper som sang, i domkirkene hadde man også et kor til rådighet. Både messen og tidebønnene er representert i fragmentmaterialet, og vi finner musikk til hverdag og fest, til høytider som jul og påske, og til feiring av helgener.

Denne liturgiske sangen blir også kalt for *gregoriansk sang*. Den kom til Norge fra andre deler av Europa hvor kristendommen var etablert lenge før den fikk fotfeste i Norden. De første prestene i Norge var utlendinger eller var blitt utdannet i utlandet. De hadde sannsynlig med seg utenlandske bøker med de viktigste liturgiske tekster og sanger. Undersøkelsen av en del melodier har vist at de sannsynligvis oftest kom til Norge via England eller Frankrike, men i noen tilfeller ser det ut som om Tyskland kan være opprinnelseslandet. Musikknotasjonen som er brukt i de fleste hånd-

skriftene, er den såkalte kvadratnotasjonen på fire linjer med kvadratiske notetegn. Også dette er et tegn på innflytelse fra de vestlige områdene av Europa.

Mesteparten av de liturgiske sangene var felles for hele den katolske kirken i middelalderen, men det var også rom for nye komposisjoner, særlig i forbindelse med fester for lokale helgener som ikke

var kjent eller feiret andre steder. Best kjent av de norske nyskapningene er kanskje Olavssekvensen *Lux illuxit letabunda* som ble sunget under messen for den 29. juli, Olav den helliges festdag. Deler av denne sangen er bevart i flere av Riksarkivets håndskriftfragmenter.

Den latinske skriftkulturen

De liturgiske håndskriftene har også stor verdi som kilder til kunnskap om etableringen av en latinsk skriftkultur i Norge. De eldste norske skrifter med runer dateres til 200-tallet e. Kr. Det vil si at skrivekunsten var kjent lenge før innføringen av det latinske alfabetet kom til Norge med kristendommen. Men runer ble mest brukt til kortere innskrifter og notater i hverdagslivet. Med kristendommen kom behovet for bøker som kunne brukes i gudstjenesten i de mange kirkene, og produksjon av bøker er knyttet til det latinske alfabetet.

Undersøkelser av fragmenter fra noen messebøker skrevet på 1000-tallet, har vist at begynnelsen til en egen bokproduksjon her i landet kan spores så langt tilbake som til denne tiden. Påvirkningen ser ut til å ha kommet fra England. Man ser for seg at engelske skrivere kan ha kommet til Norge, eller at norske skrivere har gått i lære i England eller brukt engelske håndskrifter som forbilder i sitt eget skrivearbeid.

Blir levende musikk igjen

På den ene siden er Riksarkivets middelalderfragmenter med musikknotasjon dokumenter av stor historisk interesse. Men de kan også være et utgangspunkt for å gjenskape noe av musikklivet i middelalderen. Med litt spesialkunnskap er det mulig å skrive ned melodiene slik at de er lesbare også for ikke-spesialister som ønsker å fremføre sangene og vekke dem til live igjen.

Nesten ingen av sangene er *norske* i den forstand at de er skrevet i Norge. De fleste er del av et fellesrepertoar av liturgisk musikk som var kjent

Side fra et breviarium med tidebønnenes tekster og melodier for andre søndag etter påske og ukedagene etter. Bladet har vært brukt til innbinding av lensregnskapene for Nordhordland 1618. Original i Riksarkivet (NRA lat. fram. 802)

i store deler av Europa. Det som gjør fragmentene så interessante, er at de forteller oss hva som faktisk ble sunget i de norske kirkene i middelalderen. De er våre eldste skriftlige musikalske kilder og er vitner om en musikalsk praksis som satte sitt preg på menneskers liv i større grad enn vi kan forestille oss i dag.

Kilder og litteratur:

P.A. Munch: "Levninger af norsk Oldlitteratur, nylig opdagede i det norske Rigsarkiv" i *Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur* nr. 1 (1847)

Gunnar Pettersen og Espen Karlsen: "Katalogisering av latinske membranfragmenter som forskningsprosjekt" i *Arkivverkets forskningsseminar Gardermoen 2003* (Riksarkivaren: Rapporter og retningslinjer 16)

Stadsmusikanten

Frederik 4 [. . .] hermed beskicker oc forordner Charles Barroyer til at være StadsMusicant i Vor Kiøbstad Christiania, saavelsom udi Aggershuus Stifft, oc der [. . .] med sine Folk betiene alle oc enhver som hans tieniste til Bryllupper, Barseler eller andre sammenKomster behøver oc begierer, . . .

AV ELLEN ELSTER MARTOL,
FØRSTEKONSULENT,
RIKSARKIVET

Slik lyder det i kongebrevet datert 8. mai 1700 hvor Charles Barroyer ble utnevnt som stadsmusikant i Kristiania og Akershus stift. Brevet er innført i kopiboken *Norske registre* som ble ført i Danske Kanselli, Kongens ekspedisjonskontor i København. Blant saksdokumentene som er bevart i serien *Norske innlegg*, finner vi Barroyers søknad. Der redegjorde han for sin bakgrunn og grunnen til at han nå søkte stillingen: I 1684 hadde Kristian 5. tilkalt ham fra akademiet i Lund, hvor han hadde vært ”*Conditionerit som Dantzestremester*”, for å være ”*Fiolong*” – fiolinist – ved hoffet i København.

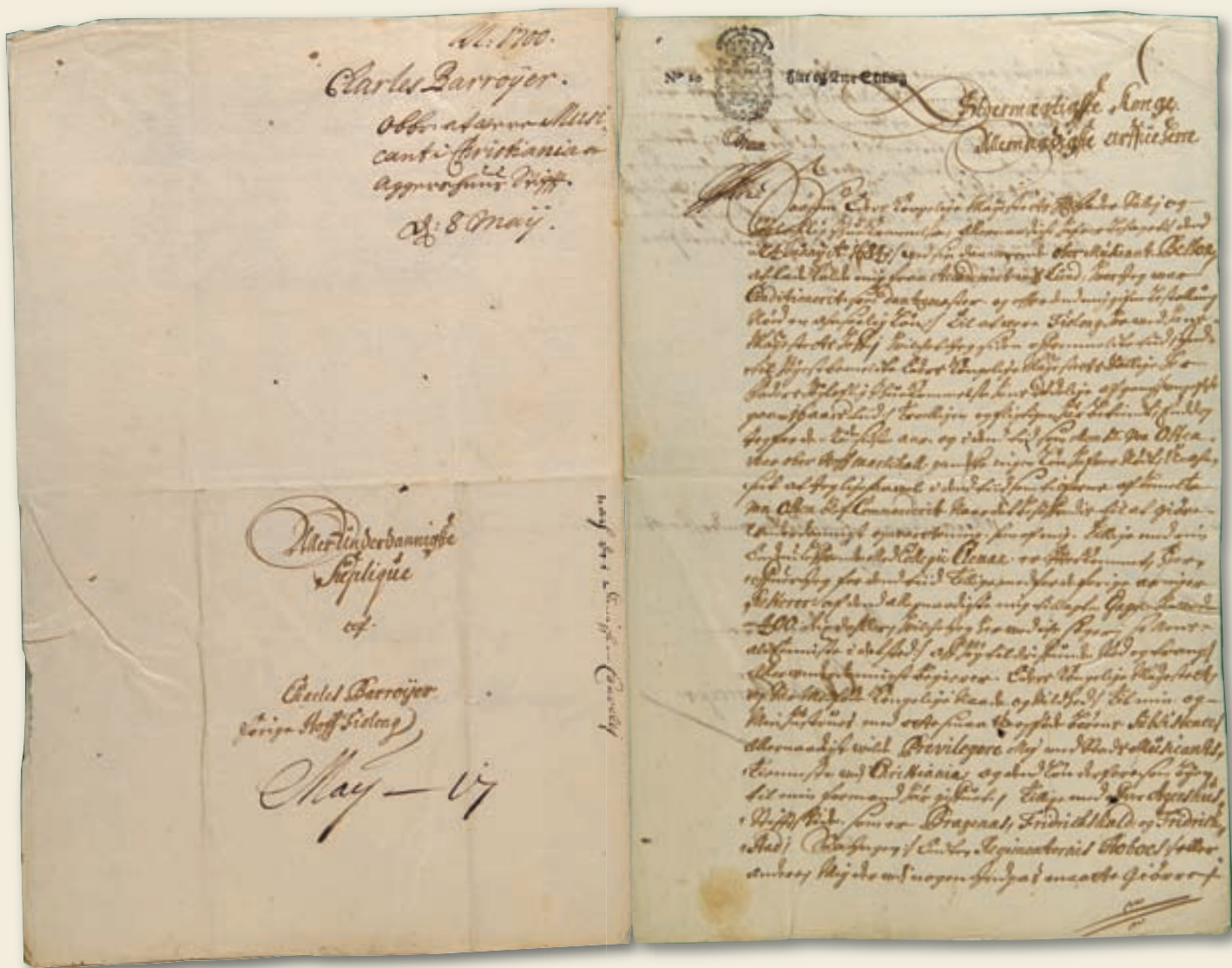
I 1699 døde imidlertid Kristian 5. og de siste årene hadde ikke Barroyer fått utbetalt lønn, til tross for at han var blitt kommandert til å stå til tjeneste når det behøvdtes. Han mente nå Kongen egentlig skyldte ham 400 riksdaler, men han ba ikke om å få disse, bare han kunne få privilegiet som stads-

musikant i Kristiania med den lønn hans forgjenger hadde fått, og i tillegg privilegiet på Akershus stift med byene Bragernes, Fredrikshald og Fredrikstad. Det var ren nød som tvang ham til dette, forklarte han, han hadde kone og åtte mindreårige barn å forsørge. Han avsluttet så brevet i datidens vanlige stil: ”... og Jeg med Liff og Bloed forblifver Eders Kongelige Mayestetz Allerwnderdaannigste Arffvewndersaatt og Ringe Tiennere Charles Barroyer”.

I brevet fra Kongen var det ikke snakk om noen lønn, men Barroyer fikk rett til selv å forhandle frem prisen på de tjenester han og hans folk kunne tilby. I tillegg er det kjent at stadsmusikantene fikk fast lønn av byen og kirken. På slutten av 1600-tallet var det bare seks stadsmusikanter i landet, knyttet til byene Fredrikstad og Moss, Kristiania, Skien, Kristiansand, Bergen og Trondheim med ansvar for de omkringliggende amt.

Klarinett produsert av Carl Heinrich Tölcke, Braunschweig, Tyskland. 2. halvpart av 1700-tallet. De tidligste klarinettene hadde vanligvis bare fem klaffer, noe som krevde en annen spilleteknikk enn den vi bruker i dag. Lyden var også mer skarp og ujevn i registrene. Blåseinstrumenter var svært viktige for stadsmusikantene, og klarinett ble vanlig mot slutten av 1700-tallet. Foto: Ringve Museum (RMT 75/3)

Det området Barroyer skulle dekke var svært stort. Det omfattet Østfold, Akershus, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold samt deler av Telemark – unntatt byene Skien, Larvik og Tønsberg som selv holdt seg med musikanter. Det ble også presisert i brevet at hans virke ikke måtte være til skade for andre privilegerte musikere i området.

Hvordan kunne så én mann betjene et så stort område med musikk til brylluper og andre viktige begivenheter? Det fremgår jo av teksten i kongebrevet at Barroyer ikke arbeidet alene, det var han og hans folk som skulle spille i dette området. Å være musiker var et fag eller håndverk hvor mesteren hadde svenner og lærlinger hos seg.

Charles Barroyers søknad på stadsmusikantstillingen i Kristiania. Original i Riksarkivet (Danske Kanselli, Norske innlegg 8. mai 1700).

Lommeiolin, eller pochette, er en fiolin som er halvparten så lang som vanlig og mye smalere. Når den ikke var i bruk, ble den ofte puttet i frakkelommen, derav navnet. Denne typen kan ha blitt brukt av stadsmusikanten eller dennes dreng, når han lærte barn å danse. Fra 1700-tallet.

Foto: Ringve Museum (RMT 569)

I noen privilegiebrev har dette til og med vært nevnt som et krav. Slik garanterte man at kunnskapene ble ført videre. En stadsmusikant kunne også forpakte bort hele områder eller la lokale musikere innenfor hans område spille mot en avgift. Dette var imidlertid vanskelig å kontrollere og håndheve, og mange militære musikere, bygdespillemenn, amatører og andre uprivilegerte musikere spilte uten å betale avgift; disse ble kalt fuskere. Stadsmusikanten selv var nærmest en slags bedriftsleder. Han måtte kunne møte kravet om å spille alle slags typer musikk, og i skifter etter stadsmusikanter er det registrert at de kunne ha en rekke forskjellige instrumenter, i ett tilfelle hele 46.

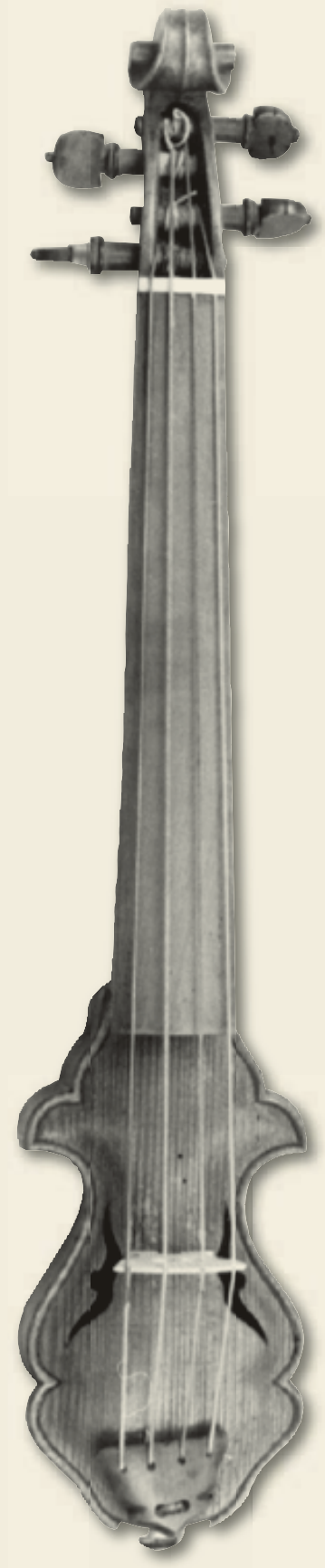
Embetet som stadsmusikant gikk ofte i arv fra far til sønn, det fungerte som en slags familiebedrift hvor kunnskap ble overført fra barnsben av. Det var også vanlig at enken ble lønnet som svenn resten av livet, som en slags pensjon. Da Charles Barroyer døde i 1701, allerede ett år etter at han var blitt stadsmusikant, fikk hans enke lov til å fortsette virksomheten sammen med sønnen Frederik Barroyer. De har tydeligvis ikke gjort en god nok jobb, for rundt 1710 fikk stiftamtmanden hentet over tre nye svenner fra Bergen fordi han var misfornøyd med musikklivet i hovedstaden. En av disse, Henrik Meyer, fungerte så som stadsmusikant fra 1715 til 1732 da han overtok embetet offisielt og fortsatte til sin død i 1758. Men også han ble et medlem av familien Barroyers bedrift da han i 1721 giftet seg med datteren i huset, Martha Dorothea.

Kilder:

Riksarkivet: Danske Kanselli, Norske registre og Norske innlegg, 8. mai 1700

Litteratur:

Norges musikkhistorie, bd. 1, red. Arvid O. Vollsnes

Johan Christian Tellefsen: En 1800-talls kulturarbeider

Johan Christian Tellefsens arkiv er et av de små personarkivene i Riksarkivet. Innholdet i de tre arkiveskene er fragmentarisk og ufullstendig, men det er interessant fordi det bidrar til historien om norsk musikkliv, og det dokumenterer den mangfoldige virksomheten hos en av aktørene. Johan Christian Tellefsen var musiker, orgelbygger, bibliotekar og vannledningsinspektør i Trondheim i første halvdel av 1800-tallet. En annen tid ville kanskje ha kalt ham kulturarbeider.

Johan Christian Tellefsen ble ikke berømt. Når han nevnes, er det oftest som far til pianisten og komponisten Thomas Dyke Ackland Tellefsen, som levde mesteparten av sitt voksne liv i Frankrike, var elev av Chopin og vant stor anerkjennelse både som utøver, komponist og klaverpedagog. Det vi gjerne hører om hans bakgrunn, er at han kom fra "et musikalsk hjem" i Trondheim, og kanskje at faren var organist i Domkirken.

Johan Christian Tellefsen ble født i Trondheim i 1774 som sønn av skipper Johan Cornelius Tellefsen og Ida Margrethe Neumann. Faren omkom ved forlis da gutten var tre år gammel; moren giftet seg igjen med overtollbetjent Hartvig Peter Lund, som eide et stort hus i Dronningens gate. Gutten ble satt i latinskolen og derfra i 1793 sendt til Københavns universitet for å studere teologi. Men noen embetseksamen fikk han ikke.

Tre studenter i København

I København ble Tellefsen kjent med to andre norske studenter, Lars Roverud og Ole Andreas Lindeman. Den ene studerte teologi, den andre jus. Ingen av dem fullførte studiene, men til gjengjeld satte de spor etter seg i norsk musikkhistorie.

Lars Roverud mistet interessen for teologien og forlot etter eget utsagn København "attestatsløs", dvs uten eksamen i 1800. Etter tre år som flise-fogd på en mager inntekt hos kammerherre Peder Anker, slo han seg ned i Christiania. Her tjente han så godt på å gi undervisning i sang og fiolin at han ble i stand til å gifte seg. Han drev også handel med musikkinstrumenter, strenger og noter, som han trykket på sitt eget notetrykkeri. Hele livet arbeidet han for styrking av musikkundervisningen i skolen og for en offentlig norsk musikkutdannelse.

AV VILHELM LANGE,
UNDERDIREKTØR,
RIKSARKIVET

Johan Christian Tellefsen på sine eldre dager. Etter daguerreotypi gjengitt i "Thomas Tellefsens familiebreve".

O.A. Lindeman oppga på sin side lovstudiet og fikk i stedet undervisning i musikkteori, fiolin og piano. I 1799 reiste han hjem til Trondheim for å overta stillingen som organist i Vår Frue kirke, og han fikk en dominerende plass i byens musikkliv.

Etter at Lindeman reiste fra København, varte det heller ikke lenge før Tellefsen fulgte etter. I 1801 bodde han hos sin mor og stefar i Trondheim. Han tok timer i orgelspill hos Lindeman, og begynte også etter hvert å bygge orgler – først positi-ver (små husorgler), senere større orgler for salg. I 1807 fikk han stilling som organist i Domkirken. Året etter døde stefaren, enken overtok huset i Dronningens gate, og Tellefsen giftet seg med Anne Cathrine Stibolt. Hun var også musikkinteressert, spilte godt piano, ga undervisning i harpe og gitar og bidro på den måten til husholdningens inntekter. Dette kom nok godt med, for paret fikk etter hvert ti barn, hvorav seks vokste opp.

Musikken som levebrød

Både Tellefsen og hans to studiekamerater kom altså hjem fra København med et forsett om å gjøre musikken til levebrød. Stort sett greide de også det, selv om det var nødvendig å kombinere inntekt fra offentlige stillinger med det som var å tjene på å tilby tjenester til et privat marked av "liebhabere". Det ser ut til at det var Tellefsen som måtte være mest oppfinnsom i så måte.

Kontakten mellom Tellefsen og Lars Roverud hadde åpenbart ligget nede siden studietiden, men ble gjenopptatt i 1810. Fra dette året finnes et brev fra Roverud i arkivet, tydeligvis som svar på en eller flere henvendelser fra Tellefsen, der Roverud forteller om sine opplevelser siden de skiltes ad. Flere brev fra tiden 1810-1826 forteller om Roveruds privatliv, hans forretningsvirksomhet og ikke minst hans vurderinger av hovedstadens musikkliv.

Lars Roveruds brev er både private og forretningsmessige. "Herre Gud hvor Du er lykkelig som har

en Kone der dyrker Musik; hvilket Middel til huslig Lyksalighed naar hele Verden udenfor Huset er væmmelig ...". Tellefsen bestilte instrumentstrenger, noter og partiturer fra Roverud, antakelig mest til videresalg. Samtidig forteller korrespondansen om Tellefsens engasjement i Trondheims musikkliv: "Du vil have 'Lønkammeret' eller 'Nonnerne'; ja vel nok, det sidste vil gjøre stor Lykke, men à propos! Har I Tenorister? 1 Tenorist, 3 Bassister, og adskillige Sopranister, hvoraf 1 temmelig god maae der til ...".

Både i Christiania og i Trondheim fantes på denne tiden et publikum for seriøs musikk, og forskjellige musikkforeninger arrangerte konserter der verker av så vel norske som de store europeiske komponister ble fremført. Lars Roveruds brev til Tellefsen forteller om opprettelsen i 1810 av Det Musikalske Lyceum, et orkester med klassisk besetning og med god oppslutning om sine kon-

serter – ”Fuldt Huus paa 480 Mskr. á 2rd Billet.”. Han var ellers en nådeløs kritiker og gir friske karakteristikker i øst og vest: ”Jeg vilde ønske at Djævelen eller Aquavita snart vilde fortære vor forfyldte Stadsmusikant og Organist, da maaske Lindeman turde komme til os”. Roverud hadde i det hele tatt svært høye tanker om Ole Andreas Lindeman: ”Hvordan lever vor norske Sebastian Bach? Skiæmligt, at saadan en Mand skal leve i en Afkrog af Verden, og hvad som endnu er skjæmligere, upaaskjønnet!”.

Orgelbygging og annen virksomhet

Omfanget av Tellefsens produksjon av orgler er vanskelig å fastslå, men arkivet inneholder korrespondanse, skisser, tegninger og beregninger med tilknytning til denne virksomheten. Fra 1830–1831 finnes korrespondanse i forbindelse med salg av et orgel til Alstahaug kirke. Tellefsens eldste sønn Peter hadde stillingen som organist der, og han ser ut til å ha fungert som en slags agent for faren i forbindelse med transaksjonen. Hans rapport fra orgelets innvielse vitner om at ikke alt hadde fungert like godt: ”Menigheden ... lyttede ganske forbauset til Orgelets krafftfulde Toner; men jeg arme Djevel kom i Knibe, da den lille F som alle tider har hungen, ogsaa nu vedblev at hænge, saaledes vandt jeg ikke mere end næsten bestandig at slaae paa den pokkers Tone som endnu forvolder mig et slet Humeur.” Noen andre mindre defekter fantes også. ”Her maa bruges Eftertanke!”, er sønnens konklusjon.

Det hendte også at Tellefsen ble sittende med orgler han ikke fikk solgt. De kunne loddet ut. I 1828 averterte han en slik utlodning – 100 lodd til en riksdaler stykket. Alle loddene ble solgt, og på den måten sikret Jørgen B. Lysholm seg et instrument.

Tellefsens arbeid for Vitenskapsselskapet begynte da han ble ansatt som bibliotekassistent i 1804,

og varte livet ut. Fra 1825 var han selskapets bibliotekar. I arkivet finnes notater og korrespondanse fra denne virksomheten, skisser til museumsutstillinger, tegninger av oldsaker med mere. Her finnes også en samling membranfragmenter. At noen av disse fragmentene også viser notemusikk, er antakelig mer en tilfeldighet enn et ytterligere uttrykk for Tellefsens musikkinteresser, men de har på den annen side neppe vært mindre interessante for ham av den grunn.

I 1826 søkte han også stillingen som Trondheims vannledningsinspektør. Umiddelbart kan det synes underlig at en typisk humanist som Tellefsen skulle befatte seg med et så teknisk fag, men helt nytt var ikke dette i Trondheim. Tellefsens berømte forgjenger som organist i Domkirken, Johann Daniel Berlin (1714-1787), hadde også vært byens vanninspektør og overbrannmester. Alt tyder på at Tellefsen gikk inn for oppgaven med full kraft. I arkivet finnes notater, planer og beregninger, samt skisser til tekniske løsninger.

Talent i arv

Johan Christian Tellefsen døde i 1857, han ble altså en gammel mann. Gjennom alle år nedla han et betydelig arbeid for Trondheims musikkliv.

Ole A. Lindeman, ukjent maler.
Foto utlånt av Aschehoug forlag

Lars Roverud, malt av Jacob E. Munch. Original i Oslo Museum, avd. Bymuseet.
Foto: Rune Aakvik

av å følge sønnens suksess som komponist og kon-
 sertmusiker i Europa. Kanskje leste han om igjen
 på sine gamle dager noen linjer fra Lars Roverud i
 1810:

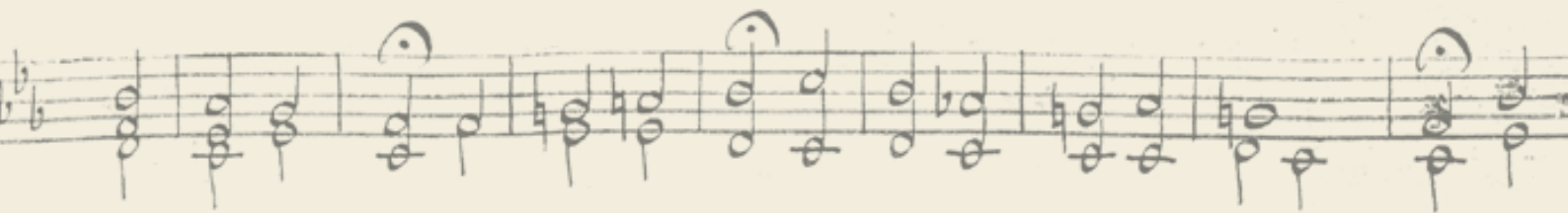
”Jeg er Gud skeep Tak, lykkelig givt; har en brav hu-
 uslig Kone og 2 Børn, hvoraf den ældste, en Dreng
 paa 2 Aar accompagnerer mig undertiden med sin
 lille Børne-Violin, stamper Takt med Foden, og
 hylter til, saa at det har god Skik. Han kan træffe D,
 naar jeg gier ham den an paa Violinen; skjønt han
 ej kan tale uden Papa og Mama, og et Par Ord
 endnu. Jeg behøver ikke at fortælle Dig som selv
 er Fader, hvor saadant glæder Forældre.”

En kortfattet biografisk omtale av Johan Christian
 Tellefsen finnes i ”Thomas Tellefsens familiebreve”
 (Oslo 1923), skrevet av førstebibliotekar ved
 Universitetsbiblioteket Thomas Tellefsen. Brev-
 samlingen oppbevares i Nasjonalbiblioteket, Oslo.

Arkivmateriale etter Johan Christian Tellefsen lå
 lenge uordnet sammen med annet privat materiale
 som enten var deponert uten klar avtale eller hadde
 uavklart proveniens. Ved ordningen ble det funnet
 et papir med påskriften: ”Gåve til RA frå f.bibl.
 Tellefsen i 1914?” Førstebibliotekar Thomas
 Tellefsen var Johan Christian Tellefsens sønnesønn
 og tilknyttet Universitetsbiblioteket fra studietiden
 til han gikk av for aldersgrensen i 1930. Han har
 tydeligvis overtatt materialet etter sin far, Johan
 Cornelius Tellefsen, som også var ansatt ved
 Universitetsbiblioteket i en lang årrekke. Noen
 familieopptegetninger fra dennes hånd finnes i
 arkivet.

I 1828 loddet Tellefsen ut
 et ”musikalsk instrument”
 som han ikke fikk solgt.
 Innbydelsen er prydet med
 en tegning av instrumentet,
 og har også en oversikt
 over kjøperne samt utfallet
 av loddtrekningen.
 Original i Riksarkivet
 (PA-792 Johan Chr. Tellefsen)

For dette ble han hverken rik eller berømt. Han
 skal ikke ha sett med begeistring på at den yngste
 sønnen viste så stor lyst til å spille piano i barn-
 dommen – han hadde vel erfaring for at et liv som
 musiker ikke var noen garanti for økonomisk
 trygghet. Men den unge Thomas fulgte sitt eget
 hode som faren i sin tid hadde fulgt sitt, og vi må
 tro at gamle Tellefsen med årene fikk en dyp glede

”Vor norske Sebastian Bach”

Lars Roveruds beskrivelse av Ole Andreas Lindeman i brevet til Tellefsen i 1810 er nokså typisk for tiden. Johann Sebastian Bach var nærmest glemt i konsertsammenheng fra sin død i 1750 og fram til 1820-30 tallet. Mesterens komposisjonsteknikk ble derimot studert med stor aktelse og beundring på konservatoriene i Europa, og det var klaver- og orgelverkene som var mest etterspurt.

Lindeman kom i nær kontakt med Bachs klaver- verker og ikke minst koralharmoniseringene – de flerstemmige salmearrangementene – under studietiden i København. Hans lærer, Israel Gottlieb Wernicke formidlet Bachs verker via en av Bachs egne elever, så linjen bakover til opphavsmannen var ikke lang. Lindeman ble en stor beundrer av Bachs stil, både melodisk og harmonisk, og han ble etter hvert den fremste formidleren av Bachs kirkemusikk i Norge på begynnelsen av 1800-tallet. Og gjennom alle de organistene som etter hvert gikk i lære hos Lindeman, strømmet den tyske barokkens musikk utover landet gjennom orgel- brus og salmesang fra nord til sør, en musikalsk påvirkning som har holdt seg helt til i dag.

I Riksarkivet ligger et dokument som viser Lindemans musikalske begavelse, hans klangfølelse og sikre harmoniske stil. I arkivet etter Kirkedepartementet finner vi nemlig Lindemans egen håndskrevne *Choralbog* for Den norske kirke, den første norske koralboken som ved kongelig resolusjon ”...naadigst autoriseres til udelukkende Brug ved Gudstjenesten.”

Sammen med en rekke andre dokumenter, blant annet en såkalt *Ziffer Choralbog* og en sifferbok for den evangelisk-kristelige salmeboken, begge fra Lindemans hånd, ligger det korrespondanse og dokumentasjon av forholdene rundt godkjenning og trykking av den nye koralboken. Den ble godkjent den 15. juni 1835, og det ble samtidig bestemt at den skulle trykkes i et opplag på 1000 eksemplarer og fordeles til alle de kirker i landet som hadde orgel. Restopplaget skulle selges for en rimelig penge. Koralboken ble trykt våren 1838.

Litteratur:

Harald Herresthal: *Fra privat til offentlig engasjement. Musikkpolitikken 1814-1858*. Unipub 2004

AV NINA HVEEM CARLSEN,
ARKIVAR, RIKSARKIVET

Første side fra Lindemans koralbok, håndskrevet og datert 1836. Det var om denne salmen Lars Roverud skrev i en betenkning til Kirkedepartementet: ”Det var t.ex. umulig at høre Choralet: ”Ach Herr from” saaledes som Forfatteren har harmoniseret det, uden at vorde inderlig rørt, ja rystet.” Original i Riksarkivet (Kirke- og undervisningsdept., Ktr. A, Saker ordnet etter emne, eske 257)

Spel og dans i arkiva

Det norske folkemusikk- og dansemiljøet har vore etter måten lite interessert i arkivmateriale. Det har – heldigvis – funnest ein ganske brei og sterk levande tradisjon i mange bygder, og det er der utøvarane stort sett har funne stoffet sitt. Dei siste tiåra har likevel arkivmateriale kome meir og meir i bruk, parallelt med ei sterk utbygging av talet på arkivomkring i landet.

AV INGAR RANHEIM,
KONSERVATOR,
VALDRESMUSEA AS

Folkemusikkmiljøet har tradisjonelt vendt seg til arkiva fyrst når noko skal skrivast, ei spelemannsøge, eit plateomslag eller ei oversikt over lokal musikk og dans, og då fyrst og fremst for å få identifisert utøvarar ein kjenner frå den levande tradisjonen.

Frå ei filminnspeling med
springar frå Valdres 1976.
Foto: Kolbein Dahle.
Valdresmusea AS

Her har ein sjølv sagt brukt dei same kjeldene som slektsgranskarar brukar, fyrst og fremst kyrkjebøker og folketeljingar, og ein treffer på dei same

problema med namneformer og skriveformer. Folk i bygda sa Ola i Reishaga om han som kallast Reishagin mellom spelemenn, men presten skreiv Ole Hamre, og etter at han kom til Amerika, skreiv han Oscar Hamry, for han hadde med seg to brør som også heitte Ola. I tillegg til slike vanlege problem kan ein støyte på ein så gjennomført bruk av kallenamn på spelemenn at det kan vera vanskeleg å finne det offisielle namnet. Kjende utøvarar som Myllarguten og Fel-Jakup

Ulrik i Jensestogun (1850-1919) frå Aurdal er oppført som spelemann i folketeljinga 1865, sjølv om han berre var i sitt 16. år. Ukjent fotograf. Valdresmusea as – utsnitt

kan ein rett nok finne i oppslagsverk, Skjegle-Jørn og Lisbet-Per er i alle fall kjende for folk i miljøet, men kven i all verda var Hjorte-Jo, som Jørn Hilme (Skjegle-Jørn) skal ha lært av?

Sjølv ein så landskjend spelemann som Karl Fant har vist seg vanskeleg å identifisere. Nesten alle lære- og oppslagsverk der han er nemnd, identifiserer han som Karl Fredriksen Mo, fødd 1823. Men som eit fersk granskingsarbeid av Mary Barthelemy har vist, er det nok heller tale om Carl Johansen Rosenberg, fødd om lag 1770. Slik identifisering er ikkje berre viktig for å få rette data på personen sjølv, men kan sjølvstundt vera avgjerande for å få rett tidfesting av viktige hendingar. Karl Fant blir til dømes ofte tillagt å ha innført valsen i ein del norske bygder. Identifiseringa er og viktig for å få korrekte tradisjonslinjer, kven som har lært av kven.

Namn på spelemenn som er kome bort i den levande tradisjonen, kan nok også finnast i kyrkjebøker og folketeljingar, men her må ein vera klar over at spelemenn kan ha hatt fleire yrke, og at det skal mykje til at nemninga spelemann blir brukt. I folketeljinga frå 1865 er likevel sjølv 15 år gamle Ulrik Jensestuen i Aurdal nemnd som spelemann, så her har ikkje terskelen vore så høg. Militære musikantar, ”pibere” og tamburar, er også nemnde. Desse deltok også ofte i det lokale musikklivet saman med spelmennene, mellom anna i bryllaup.

Ein kan elles koma over opplysningar om både spel og dans i tingbøkene, dei lokale rettsprotokollane, og namn kan vera nemnde, men det er eit svært materiale å leite systematisk i. Det same gjeld for skifteprotokollane, der ein kan koma over instrument, dersom utøvaren ikkje hadde selt det før han eller ho døydde.

Ei særleg type saker som kan gje nye opplysningar om spelemenn på 1700-talet, er slike der spelemenn vart stemnde for tinget for å ha ”fordristet sig at spille paa Violin udj Brølupper og samqvem”, som det står i ei rettssak frå Aurdal i 1757. Slikt spel var det i si tid einerett på. Privilegiet vart oppheva i 1801, men gjort gjeldande ut levetida for den som då hadde retten. Det var stadsmusikanten i dei store byane som hadde dette privilegiet, men han hadde forpaktarar rundt omkring i bygdene til å spela for seg, og i tingboka kan ein finne namn på både musikanten, forpaktaren og den eller dei som har spelt i strid med privilegiet. I dei to sakene eg kjenner frå Valdres, er verken forpaktarane eller dei innstemnde spelemennene kjende som utøvarar i den levande tradisjonen.

Trykte kjelder skal ein heller ikkje gløyme. Den einaste sikre opplysninga om norsk sekkepipespel finst til dømes i avisannonser om nokre evenement i Christiania i 1849. Annonser og plakatar kan også fortelja noko om repertoaret til dei tidlege konsertspelemennene.

Kunnskap ut over dette, kunnskap om kva som har vore spelt og dansa, får me i større omfang fyrst med dei store systematiske innsamlingane av det som vart oppfatta som folkemusikk og folkekultur generelt midt på 1800-talet av, med Lindeman, Landstad og Olea Crøger, for å nemne nokre sentrale namn. Materialet dei samla inn, vart etter kvart i stor grad gjort tilgjengeleg i trykt form. Dette kom meir og meir i bruk av folkemusikkutøvarar, særleg songarar/kvedarar, i siste halvpart av 1900-talet.

Ved sida av desse store innsamlingane finst det mange større og mindre samlingar av handskrivne noter, minneoppteikningar og meir og mindre private innsamlingar plasserte i privatarkiv eller folkemusikkarkiv omkring i landet. Her kan ein også finne danseskildringar av ymse slag, men det er nok klokt å vera budd på at informasjons-

verdien kan vera så som så. Det er vanskeleg å setja ord på dans og rørsler, og det blir ikkje betre av at mange som har prøvd å skildre dans, har lagt vel fantasifulle tolkingar til grunn, og ofte er samanhengen fyrst og fremst å få fram at alt var så mykje betre før enn ”no”.

Det er heller ikkje beint fram å lesa ut av notebilete korleis originalen faktisk let, så det var eit nytt sprang i bevaringa av song og musikk fyrst på 1900-talet, då dei fyrste lydopptaka kom, på pathefon, 78-plater og etter kvart på magnetband. Norsk Rikskringkasting tok tidleg ansvar både for formidling og innsamling og har eit uvurderleg arkiv i dag. Norsk folkemusikksamling i Oslo og Arne Bjørndals samling i Bergen har også stoff frå store delar av landet, Nordnorsk musikksamling i Tromsø har eit spesialansvar for samisk musikktradisjon, og Glomdalsmuseet har teke på seg eit særleg ansvar for dei reisande sin musikk.

Når det gjeld dans, finst det berre få, spreidde filmopptak frå 1920-talet og framover, inntil Egil Bakka starta si landsomfattande innsamling sist på 1960-talet. Dette unike materialet er i dag grunnstammen til arkivet ved Rff-sentret, Rådet for folkemusikk og folkedans på Dragvoll i Trondheim. Dette er seinare supplert med både fleire opptak av dans, av musikk og av anna relevant tradisjonsstoff.

I 1970 vart det oppretta eit lokalt folkemusikkarkiv ved Valdres folkemuseum. Grunnlaget var kopiar av stoffet frå Valdres i Norsk folkemusikksamling i Oslo, og ideen bak var å få dette sentralt innsamla materialet ut att til utøvarane i distriktet. Denne tanken fenga etter kvart store deler av landet, og Rff-sentret, som fungerer som eit knutepunkt for dette arbeidet, opererer i dag med ei liste på 18-19 slik lokale og regionale arkiv, ved sida av ti institusjonar på nasjonalt nivå.

”Har jeg fortalt deg at den 16. mai feirer våre kjære venner Frants og Marie sitt sølvbryllup?”

Ved denne anledning vil de få overrakt et album med bidrag fra kunstnere som de er blitt kjent med gjennom livet. Forfatterne bidrar med en hilsen på vers eller prosa, de bildende kunstnerne en eller annen skisse med blyant eller farger, musikerne noen notehoder (...) Originalen blir festet i et album (...) Jeg har skrevet til Bjørnson og Drachmann om bidrag og håper at det blir en imponerende samling. I alle fall vil den gi Frants en enorm glede.” (Oversatt fra tysk av H.V. Stavland)

AV NINA HVEEM CARLSEN,
ARKIVAR, RIKSARKIVET

Brevet fra Edvard Grieg til hans gode venn, den nederlandske komponisten Julius Röntgen, ble sendt 26. januar 1902, og en måned senere fikk han svar med innlagt komposisjon. Bjørnson og Drachmann sendte også sine bidrag, det samme gjorde et trettitalls kunstnere og venner som ville være med å hylle Frants og Marie Beyer. Det ble ikke et album, men en grønn silkeforet eske med gullinskripsjon: "Frants og Marie Beyer PÅ DERES SØLVBRULLUPSDAG 16. MAI 1902."

Og dagen ble strålende! Julius Röntgen kom fra Amsterdam. Sammen med Grieg troppet han overraskende opp hos Beyers tidlig om morgenen. "Hele Bergen" kom etter hvert ut til Næsset, Frants og Maries hjem, bare et steinkast fra Trolldhaugen. Det ble spilt og sunget, talt og skålt, og "... Festen ble avsluttet i friluft, det var en deilig, lys mainatt. Fra en av småøyene i nærheten hørte vi tonene til Solveigs sang. Det ble morgen før vi rodde tilbake til Trolldhaugen" avslutter Röntgen sin beretning om dagen.

Frants Beyer var jurist og i mange år sakfører og dispassjør i Bergen. I 1893 ble han likningssjef i byen, men han er i ettertid faktisk mest kjent fordi han var Edvard Griegs nærmeste venn. Så tett var vennskapet at da Beyers bygget sitt hus på Næsset utenfor Bergen, gikk det bare et år, så hadde Griegs bygget sitt Trolldhaugen på nabotomta. Og da Grieg hadde alvorlige planer om å flytte permanent til Kristiania etter århundreskiftet, strandet planene fordi Beyer ikke fikk noen passende jobb i byen, og uten Frants og Marie flyttet ikke Edvard og Nina østover.

De to parene levde tett sammen i hverdagen, men når de var fra hverandre, gikk brevene hyppig fram og tilbake, spesielt mellom mennene. Og gjennom dem får vi innblikk i et vennskap mellom to menn som åpner seg for hverandre i smått og stort og som trenger hverandre for å finne fram på alle de veiene og ikke minst sidesporene som livet

tar dem. Brevene viser to ressurssterke menn som tillater seg å bli små og usikre for hverandre. Vi kan lese om framgang og seire i blomstrende ordelag og ikke minst om vanlige, dagligdage betraktninger ført i pennen av to sikre stilister.

Griegs arkiv, inkludert de mange brevene fra Beyer, ligger i Bergens Offentlige Bibliotek, men Griegs brev til Beyer ble, sammen med sølvbryllupsmappen, testamentert til Riksarkivet av enken Marie for hun døde i 1925.

Litteratur:

Finn Benestad og Dag Schjelderup-Ebbe: *Edvard Grieg. Mennesket og kunstneren*, Oslo 1980

Marie Beyer: *Breve fra Edvard Grieg til Frants Beyer 1872-1907*, Kristiania 1923

Hanna de Vries Stavland: *Julius Röntgen og Edvard Grieg*, Bergen 1994

Sølvbryllupsgaven fra kunstnerne til Frants og Marie Beyer. Foto: Odd Amundsen, Riksarkivet.

Kulturformidlere i uniform

Militærmusikkorpene har i mange år vært et fast innslag i gatebildet i flere av våre byer. De har spilt marsjer og forskjellig underholdningsmusikk. Tidligere var de også pionerer i spredningen av klassisk musikk. Med torg og parker som konsertarena nådde de et bredt publikum.

AV LEIF THINGSRUD,
ARKIVAR, RIKSARKIVET

Militærmusikk har fulgt våpnene i århundrer. Det begynte med trommer og fløyter, og tidlig på 1800-tallet fantes små orkestre med messing- og treblåsinstrumenter ved flere garnisoner. Noen vokste og ble profesjonelle militærmusikkorps, andre ble et fritidstilbud for mannskapene, og atter andre forsvant etter få års virke.

I Nord-Norge ble alminnelig verneplikt først innført i 1898, og allerede året etter ble de første militærmusikkaspirantene tatt opp i Harstad. I 1911 kunne man sette opp et orkester som fikk navnet *6. Brigades Musikkorps*. Noen av mannskapene hadde spilt en del år, andre var aspiranter som bare så vidt var konfirmert. Og kravene var ikke små, særlig ikke når det gjaldt å lære seg nye stykker. Ved utstillingen i Harstad samme sommer kunne korpset legge fram ei repertoarliste med ett hundre titler.

Korpset har hatt ei historie prega av trusler om nedlegging og flytting. Musikalsk har det gått opp og ned. Korpset har også skiftet navn en rekke ganger. Før krigen het det *6. divisjons musikkorps*, deretter *Forsvarets Distriktsmusikkorps Nord-Norge*. I dag heter det *Forsvarets Musikkorps Nord-Norge*.

Marsj, vals og stykke

Repertoarlista fra 1911 er antakelig representativ for hva det ble forventet at et lite militærorkester skulle kunne spille. Øverst på lista sto marsjene, 21 i tallet. De fleste var nordiske eller tyske. *Gammel Jegermarsj* var med, men ellers få som spilles noe særlig i dag. Så kom åtte Ouverturner, hvorav

flere korpsklassikere som Suppés *Lett kavalleri* og *Dikter og bonde*, Flotows *Martha* og Verdis *Nebudkadnesar*. Lista fortsatte med tolv potpourrier. Flere av dem var utdrag fra operaer. Så fulgte femten valser, to masurkaer, to kvadriller, tre galopper, fire polkaer og 33 konsertstykker. Det siste var mye av Grieg og Ole Olsen, men også Wagners pilgrimskor og Beethovens lovsang sto på lista. Harstadværingene fikk altså servert mye norsk og sentraleuropeisk kunstmusikk, hvor det aller meste var omarrangert fra orkesterrepertoaret.

Lista bar preg av at korpset skulle spille til forskjellige parader, både militære og sivile, som på 17. mai, men at det også skulle være til dans. Valsene og de andre dansene ble allikevel mest spilt som konsertstykker. På de vanlige konsertene, som var torsdag eller fredag kl. 13.00 og søndag kl. 13.00 og 18.00, var det vanligvis seks numre. Korpset åpnet gjerne med en marsj, så kom en vals og deretter et konsertstykke, så kanskje et lite solistnummer og så rundet man av med et lettere stykke og en marsj til. Noen ganger spilte de i gymnastikklokalet, men ellers var konsertene ute på torget.

Opplysningene om dette finner vi i fire esker i arkivet etter korpset. Her ligger små hefter hvor dirigentene sirlig skrev inn hva som ble spilt ved alle konsertene fra 1911 til 1925. Det finnes også hefter fra 1930 til 1932, et fra 1948 og fra 1952 til 1954. Deretter og fram til 1966 ble det skrevet små bøker, hvor det også ble limt inn avisartikler om korpset. Videre fram til 1972 finnes små sedler

6. Brigades Musikkorps anno 1911. Dirigenten, sekondløytnant Peder Jøsvold, i midten foran. Ukjent fotograf. Original hos Forsvarets Musikkorps Nord-Norge.

med program for hver konsert. Det gir oss muligheten til å se litt nærmere på hva slags musikk korpset framførte.

Tyske marsjer og østerrikske operetter

Under den store militærøvelsen på Drevjamoen fra 2. til 10. juli 1930 hadde korpset hele atten konserter. Den første var viet norsk musikk, siden det var kronprins Olavs fødselsdag. Men etterpå var det lite nordisk – bare åtte numre i alt. To femdelere av repertoaret disse dagene var fra den tysk-østerrikske tradisjonen. Ellers var det litt fransk, engelsk, tsjekkisk og ungarsk musikk. Amerikanske og russiske stykker fantes ikke.

Etter krigen endret dette seg noe, men ikke radikalt. På en turné sommeren 1948 var så mye som en tredjedel av repertoaret norsk, en tredjedel var tysk-østerriksk og den siste tredjedel kom fra andre land. De tunge klassiske verkene, konsertouverturene og opera- og operetteutdragene, var stadig nesten utelukkende sentraleuropeiske. Britisk musikk begrenset seg til Ketelbeys halvklassikere og Alfords marsjer. Amerika var bare representert med noen få marsjer. Men de fleste marsjene var fortsatt tyske. Teike og Blankenburg gikk stadig igjen.

Dette hadde sammenheng med dårlig økonomi, som gjorde at det gikk flere år før korpset fikk muligheten til å skifte over fra den gamle tyske instrumentbesetningen til den vestlige med blant annet saksofoner og waldhorn. Dermed var man låst til det gamle repertoaret. Men selv når man fikk nye instrumenter, valgte man som oftest å spille de gamle arrangementene. Saksofonene ble brukt i rytmegruppa, et tolv manns danseorkester som ble startet i 1956, men lite i korpset.

Av norske komponister var det særlig Grieg og Borg som ble mye spilt. Oscar Borg regnes som den norske marsjkongen. Som mangeårig dirigent for militærmusikken i Halden skrev han for den

vanlige besetningen med 21 mann, som man også hadde i Harstad. Ellers spilte korpset Ole Bull, Ole Olsen, Johan Svendsen, Johan Halvorsen og Chr. Sinding – samt noen lokale komponister.

Hele landsdelens korps

Før krigen var korpset knapt utenfor Harstad annet enn på store militærøvelser. Etter krigen ble det etter hvert en del reisedøgn. Dette hadde sammenheng med at store deler av Forsvaret ble flyttet til indre Troms, men også med at bedre kommunikasjonsmidler tillot mer reising.

Direkte komfortabelt var det nå ikke alltid. Da korpset skulle til Longyearbyen sommeren 1949 for å delta ved kronprins Olavs besøk og avdukingen av bautaen over de falne på Svalbard, ble de innlosjert i lasterommet i et skip. Når den verste sjøsyken gled over, ble det etter hvert ganske god stemning, forteller jubileumsberetningen. Men en ren lystseilas var det ikke. Ved bekransningen av kaptein Viktels grav kom det en skikkelig snøstorm, men korpset klarte allikevel å komme seg gjennom "Våren" av Grieg.

Fra 1954 ble turnéene årvisse, og i arkivet ligger det litt korrespondanse og programark fra disse. I 1958 besøkte korpset alle forlegningene i indre Troms og ved Bodø, og det ble også lagt inn flere sivile opptredener. Det mest minneverdige ble nok konserten i Sulitjelma sammen med musikkorpset der. På programmet sto Grieg, Alfvén, Dvorak og Mozart – samt et underholdningsstykke og en marsj. Det var stor stemning, og man måtte gi to ekstranumre.

I 1962 var det en ukers turné til Vesterålen og Lofoten. Det var konsert i Kabelvåg og Svolvær samme dag, og publikum fikk blant annet høre Rossinis ouverture til *Barbereren i Sevilla*, Grimstads *På vestlandsk bondestevne* og Leroy Andersons *Buglers holiday*. Tilbake i Harstad igjen var det derimot *Sommer i Tyrol*, *Martha*

og Borgs fotballmarsj. Mens turnéprogrammene var veldig varierte og med en del nyere musikk, hadde ikke repertoaret korpset brukte hjemme i Harstad endret seg vesentlig fra førkrigstiden, selv om notearkivet hadde vokst.

Vendte ryggen til nyere klassisk musikk

En repertoaroversikt fra 1959 oppgir nesten to hundre verk, og da var ikke marsjer og nasjonal-sanger regnet med. Det var 34 Ouverturner, 21 pot-purrier, 22 valser osv., men det var lite av det som var skrevet den siste mannsalderen. En del eldre sentraleuropeisk underholdningsmusikk var forsvunnet, og ble erstattet med halvklassikere, "light music" og utdrag fra amerikanske musikalener.

Det mest slående er at mens nyere stoff snek seg inn i de lettere genrene, ble nyere klassisk musikk og originalkomposisjoner for blåsere overhodet ikke spilt. Her holdt de tyske arrangementene av tidlig 1800-tallsmusikk stand til slutten av 1960-tallet. Et problem med mange nyere verk og arrangementer, særlig amerikanske, var at de var skrevet for betydelig større besetninger enn det tradisjonelle norske militærorkestetret på 21 mann. Men de britiske originalverkene for korpset, som i dag regnes som standardrepertoar, krevde faktisk ikke så store besetninger. De var jo heller ikke det

man ville kalle "ny musikk". Det meste var skrevet i mellomkrigstida, til dels enda tidligere, og med folkemusikken som grunnlag.

Situasjonen ble i alle fall at de bedre amatørkorp-sene ikke lenger kopierte militærmusikkens reper-toar, men var ofte tidligere ute med å ta inn nyere verk. Til en viss grad hadde det sammenheng med at de normalt hadde flere folk, slik at de nye-re arrangementene passet bedre der. Men de var nok også under et sterkere press i form av at et moderne repertoar var en forutsetning for at ung-dommen var interessert i å bli med i korpset. I alle fall medvirket denne utviklingen til at militærmusikken ble oppfattet som stadig mer antikvert, og at den mistet sin funksjon som for-midler av seriøs musikk.

Repertoaret utover på 1960-tallet synes å rope ei slags identitetskrise. Det gamle tysk-dominerte repertoaret gled langsomt bort, men det ble ikke erstattet med annen seriøs musikk. Tvert imot ble det spilt nesten utelukkende lett musikk, marsjer og halvgamle halvklassikere i arrangementer som også ble brukt i de bedre skolekorpsetene.

I de senere år har korpset fått flere stillinger, og det kan i dag spille et mye mer variert repertoar. Og det gjør det. En del av de gamle sentraleuro-peiske klassikerne står stadig på repertoaret, men britisk, amerikansk og russisk klassisk musikk er nå også inne for fullt, til dels i form av verk med en mye høyere vanskelighetsgrad enn det gamle standardrepertoaret. Dette synes å falle i publi-kums smak, for de faste konsertene i Harstad kulturhus annenhver torsdag er, hvis vi skal tro korpsets egne web-sider, godt besøkt.

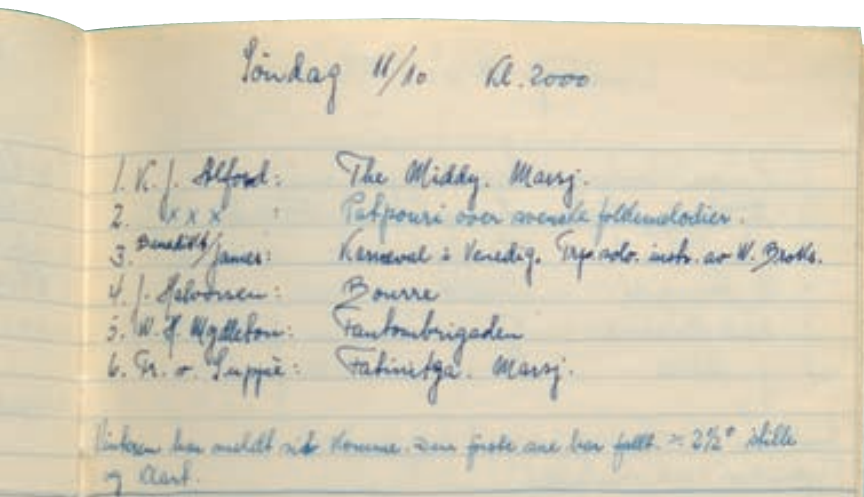
Kilder:

Arkiv etter Forsvarets Distriktsmusikkorps Nord-Norge 1911-1972 i Riksarkivet

Muntlige opplysninger fra Jan Eriksen, programsekretær, NRK

www.mil.no/musikk/hordnorge

Etter krigen ble alle konsertene til divisjonsmusikken i mange år holdt i friluft, og var det kaldere enn et par minusgrader måtte man avlyse. Fra 1953 til 1966 står det korte vær-rapporter i programbøkene. Original i Riksarkivet (Forsvarets Distriktsmusikkorps Nord-Norge, Programbok 1953)

Sang og musikk i organisasjoner:

Fra allsang til symfoni

Organisasjonsarkiver er en kategori privatarkiver som omfatter blant annet politiske partier, ideelle organisasjoner og interesseorganisasjoner av mange slag. Sang- og musikkaktiviteter var en del av organisasjonskulturen for flere enn de som har sang og musikk som hovedinteresse. Før var ofte sang og musikk en del av organisasjonsbyggingen. Dermed kan arkivene være en kilde til organisasjonenes mangfold.

I Riksarkivet finnes arkiver etter mange organisasjoner der sangtekster utgjør en del av materialet. I arkivene etter politiske partier, avholdsbevegelsen og religiøse foreninger finnes mye sangmateriale som gir et innblikk i tanker, tro og ideologi. I IOGT ble det sunget sanger som hyllet det naturlige og rene uten alkohol og rus. I Nasjonal Samling var ætt, arv og myter elementer i sangene som skulle bidra i kamp for en ny tid. Til tross for store forskjeller mellom organisasjonene, så er sangtradisjonen ofte ganske lik. Fellesskapet skulle styrkes gjennom allsang, og sangtekstene skulle i tillegg bidra til å forankre og formidle organisasjonens budskap.

Nasjonal Samling blir forbundet med både utopisme og mystisisme. Organisasjonen var bevisst betydningen av allsang som virkemiddel til å forene og forme en gruppe. Det ble utarbeidet en sangbok, og tekstsamlingen til ”Det nye Norges sangbok” finnes i arkivet etter NS Generalsekretariat. Mange av tekstene gir et innblikk i de ideologiske ytterlighetene:

*Germanerne i Sagas land:
Hva Norge var skal Norge bli
i folkerang og makt,
når vi har kjempet folket fri
fra trangsyns trellepakt.
Av norrønt blod på norrøn jord
vi skaper du og jeg
vårt Norske livsrom høyt mot nord,
vår saga viser vei.*

Protest med tonefølge

I Riksarkivet finnes flere arkiver etter organisasjoner som har hatt en spesiell politisk agenda over et kort tidsrom. I såkalte ad hoc-organisasjoner ble sang benyttet i kampen. Flere av tekstene er latterliggjørende deviser om politiske motstandere. Denne teksten er fra et sanghefte benyttet av Ungdom mot EU:

*Jeg blir alltid søvnig så snart Karl Glad har talt.
Slik har det alltid vært med Karl Glad,
han kan'ke frelse no'n til ja.
Dette valget kan'ke gå galt.*

AV PER KRISTIAN
OTTERSLAND,
ARKIVAR, RIKSARKIVET

I arkivet etter Studentersangforeningen finnes blant annet plakater og programhefter. Originaler i Riksarkivet (PA-1322 Studentersangforeningen Da 004 og 005)

En kjent protestaksjon fra vårt nordligste fylke har også satt sine spor i arkivet:

Det dreier sæ om kampen mot at vann bli lagt i rør og førr at elva skal bli godt førvalta av folk i Kautokeino og i Alta.

Dette utdraget er fra Dætsika-visa, en protestvise som Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kautokeinovassdraget laget på sitt viseverksted i Alta i 1979.

Interne kor

Sangglade medlemmer i organisasjoner trådte også sammen og dannet egne kor til styrke for organisasjonenes indre liv og virke. Flere sangforeninger innenfor religiøse, politiske og andre ideelle organisasjoner har etterlatt seg arkivmateriale som gir et bilde av deres virksomhet og repertoar. Nasjonal Samling var blant de bevegelsene som bevisst satset på slikt kulturarbeid. Om Stor-Oslo fylkes sangkor het det at det skulle fungere som forsanger for å styrke allsangen, samt opptre og underholde ved interne arrangementer. I et referat fra den første øvelsen til koret står det at korlederen fremholdt "...i en anslående tale sangens

betydning som kulturfaktor og understreket dens store oppgave under utbyggingen av Nasjonal Samling."

Sang for sangens skyld

Den norske Studentersangforening ble stiftet allerede i 1845. Foreningen er eksempel på en sangvirksomhet som ikke har andre ideelle, politiske eller religiøse føringer enn det å danne et kor. Sangforeningen er utelukkende kulturelt motivert, til tross for at moderorganisasjonen, Det Norske Studentersamfund, var et forum for politiske ytringer.

Studentersangforeningen underholdt ved festlige anledninger, deltok på norske og nordiske kor-mønstringer, og dro på turnéer i inn- og utland. Foreningen delte et sosialt og kulturelt fellesskap med de fleste andre akademiske kor i Norden. I arkivet finnes materiale om en større konsertturné gjennom det norske Amerika i mai og juni 1905. Beskrivelse av denne turneen er også utgitt i bokform. Sangforeningen har i sin 160 år lange historie stått for en lang rekke urfremføringer av verk av kjente norske komponister. Den norske Studentersangforening er fremdeles et mannskor med høye ambisjoner, og en forening som dyrker

en rik musikalsk tradisjon med røtter i det 19. århundres nasjonalromantiske periode i Norge.

Et annet kor som kan knyttes til denne kategorien sangaktivitet, er mannskoret Heimkvad, som ble opprettet i 1910. Dette var et kor med mål om å fremføre musikk på høyt nivå. Mannskoret holdt mange større konserter. Arkivmaterialet er innholdsrikt og beskriver godt deres virksomhet gjennom bilder, brev, protokoller, noter, sanger, avisklipp og jubileumsskrifter.

Medlemsmøter med symfoniorkester

Under okkupasjonen ble det forbudt å holde åpne offentlige arrangementer, deriblant konserter. Foreningen Norges Musikkvenner ble opprettet i 1940 som et resultat av forbudet. Norges Musikkvenner var en forening hvor styret fungerte som konsertarrangør. Foreningsmøter kun for medlemmer var det nemlig ikke forbud mot, og medlemsmøtene i Norges Musikkvenner ble i realiteten rene konserter. Manglende muligheter for åpne arrangementer, og fraværet av radioapparater under okkupasjonen, gjorde sitt til at foreningen fikk mange medlemmer og det ble stor

oppslutning om arrangementene. Det var klassisk musikk som ble fremført. Utøverne var både profesjonelle og amatører, men det var en målsetting at fremførelsene skulle ligge på et høyt musikalsk nivå. I styreprotokollen etter Norges Musikkvenner kan vi lese at på åpningskonserten 22. november 1940 fremførte Filharmonisk Selskaps Orkester verker av Waldemar Thrane, Edvard Grieg, Eyvind Alnæs, David Monrad-Johansen og Arne Eggen.

Etter okkupasjonen ble det nedsatt en arbeidskomité med det formål å utvide foreningen til å bli landsomfattende. Dette var forløpet til stiftelsen av Musikkens Venners Landsforening som ble etablert i 1947.

Riksarkivet forvalter i overkant av 650 arkiver etter private organisasjoner. I denne artikkelen er det presentert noen få eksempler på sang- og musikkaktiviteter fra enkelte av disse arkivene – det kunne vært mange flere. I organisasjonsarkivene finnes et stort spekter av kildetyper som dokumenterer sang- og musikkultur, fra første halvdel av 1800-tallet og frem til i dag.

Mannskoret Heimkvad. Ukjent fotograf. Original i Riksarkivet (PA 552 Mannskoret Heimkvad, F 001)

Digitalisering av tinglyste eiendomsdokumenter

AV OLE GAUSDAL,
AVDELINGSARKIVAR,
RIKSARKIVET

Innen utgangen av 2009 vil Arkivverket ha digitalisert alle tinglyste eiendomsdokumenter i statsarkivene. Materialet utgjør til sammen mellom ti og elleve millioner sider, og vil være et stort løft å få digitalisert.

Ved siden av kirkebøkene er tinglyste eiendomsdokumenter det mest brukte arkivmaterialet i statsarkivene. Det består av oversikter over tinglyste eiendomsdokumenter, panteregistre, og gjenparter av de tinglyste dokumentene, som er ført inn i pantebøker. Statsarkivene har fått avlevert materialet fra det som i dag er tingrettene. Materialet går flere steder tilbake til slutten av 1600-tallet, og er avlevert frem til 1936, noen steder enda lenger. Nyere materiale oppbevares og håndteres nå av Statens kartverk, og det er allerede elektronisk inngang via den elektroniske grunnboken.

En viktig gruppe brukere av de tinglyste eiendomsdokumentene er de som eier en eiendom og trenger å avklare sine rettigheter. Men materialet brukes også av advokater og eiendomsめglere, samt av lokalhistorikere og forskere. Bruken er i dag svært tungvint, både for brukerne og for statsarkivene. Det går med mye arbeid til å hente frem protokollene fra magasinene, lete frem dokumenter og ta kopier. Statsarkivene bruker hvert år til sammen over ti årsverk på oppfølging av spørsmål etter tinglysningsmateriale. Det gjøres ca. femti tusen oppslag årlig, i nesten like mange forskjellige protokoller, og det tas hvert år ca. femti tusen kopier. Arkivverket bruker hvert år også flere årsverk på

å reparere protokoller på grunn av omfattende slitasje. Det vil derfor være et stort effektiviseringspotensial ved å gjøre tinglyste eiendomsdokumenter digitalt tilgjengelige. I tillegg vil digital tilgang stimulere til økt bruk av materialet.

Tre års prosjekt

Arkivverket har fått to millioner i offentlig støtte til prosjektet i 2007, fra Høykom-programmet under Norges forskningsråd. I år skal vi digitalisere materiale fra statsarkivene i Bergen, Hamar og Kongsberg. Neste år vil vi gå videre med Kristiansand, Tromsø og Trondheim, mens Oslo og Stavanger først står for tur i 2009.

Tinglysningsmaterialet er allerede mikrofilmet, i sort/hvitt. Det ble gjennomført som et prosjekt fra 1995. Da var det ikke aktuelt å digitalisere materialet direkte, både på grunn av for langsom skanningsprosess og for store datamengder. Nå kan vi derfor digitalisere materialet fra mikrofilmene, slik vi allerede har gjort med kirkebøkene. Digitalisering fra mikrofilm vil gå langt raskere enn å digitalisere fra de originale protokollene, og resultatet blir stort sett veldig bra. Men fremdeles vil de digitaliserte bildene utgjøre en relativt stor datamengde. Hvis vi regner med at hvert bilde i gjennomsnitt vil utgjøre ca. åtte megabyte, vil hele materialet utgjøre mellom åtti og nitti terabyte.

Forstrukne ankler og millioner kubikkmetre gass

Har du noen gang drømt om å være plattformsjef i Nordsjøen? Nå kan du la deg inspirere av det som kan karakteriseres som en reality-serie, nemlig loggbøkene fra Friggfeltet.

Fra det franske oljeselskapet Elf's tid som operatør på gassfeltet Frigg, Norges første og ett av verdens største gassfelt, finner vi en serie med loggbøker som ble kalt Frigg Field operation Logbooks. De fungerte som en meldingsbok eller rapportbok der beskjeder mellom vakthavende ble nedtegnet.

Loggbøkene, eller hand-overs som de ble kalt, er det Offshore Field Manager som har ført i pennen. Bøkene inneholder beskjeder som felt-sjefene skrev seg i mellom når de var ferdige med arbeidsperiodene sine på feltet. Rapportene ble skrevet på engelsk eller fransk som var arbeidsspråkene på gassfeltet.

Alle rapportene startet med en angivelse av gassmengden som hver uke var klar for ilandføring til St. Fergus i Skottland. Det ble også gitt en foreløpig prognose av mengden gass for kommende uke. På 1980-tallet leverte Frigg-feltet alene over en tredjedel av alt forbruk av gass i Storbritannia.

N.T.R. (Nothing to report) var en hyppig brukt melding, selv om nær sagt alle ulykker og nestenulykker skulle meldes, både internt og til Oljedirektoratet (NPD). Sikkerhet var høyt prioritert. En feltsjef uttrykte en smule frustrasjon over at NPD ønsket daglige ulykkesrapporter: ”Jeg kan

ikke se nødvendigheten av at NPD skal informeres hver dag om forstrukne ankler og fall på grunn av vått gulv”. Internt i selskapet var det nemlig blitt oppdaget at en ankelskade ikke var innrapportert til NPD, og dette ble straks påtalt som en svært alvorlig sak. Det går også frem av rapportene at vedlikehold var et viktig arbeidsområde, og vi finner inngående drøftelser for hvordan dette arbeidet best kunne organiseres uten at det gikk ut over produksjonen.

AV VIGDIS BERGSTAD,
PROSJEKTLEDER,
STATSARKIVET I STAVANGER

Frigg var et av verdens største gassfelt til havs, og var i drift i perioden 1977–2004.
Foto: Fotograf Gunnarshaug, Stavanger. Original i Statsarkivet i Stavanger (PA 1362 Total E&P Norge) – utsnitt.

Frigg Field Operation-loggboka viser at Vegard Ulvang og Bjørn Dæhlie besøkte Friggfeltet i 1993. Original i Statsarkivet i Stavanger (PA 1362 - Total E&P Norge, Agaa 0016)

Loggbøkene gir også en oversikt over hvem som besøkte gassfeltet utenom de ansatte, da det til enhver tid ble opplyst hvem som var ventet i kommende periode og hvem som hadde vært på besøk. Ofte vil en se kjente navn, blant annet ministre og idrettskjendiser.

Slike loggbøker finner vi hos alle selskapene, og vi vurderer dette materialet som svært verdifullt forskningsmateriale. Selvsagt kan bøkene ha en noe varierende informasjonsverdi, men dersom en er på jakt etter en konkret hendelse eller beskrivelse av en arbeidsprosess, er dette gode kilder.

TORND → CHRIS 11-25/08/93

Visits:

- B. Eigaard and T. Ormoy off-shore 4-6/09 to present instruction etc.
- Ulvang/Dæhlie was off-shore 11-13/8. This was very much appreciated by the off-shore crew.
- E. Fulton will be off-shore end w/34 for training of VOs in presentation techniques.
- E. Hjelde was off-shore 11/08. Hot work and offices on QP for LF/Fray team was discussed. We have to discuss this further.
- B. Iveteris off-shore 18/08 to discuss hot work ref. Nott.

Production:

Very unstable, from 16-22 (13 mce included)
Always will not bank more for us now. I understand that there is still some discussion going on.
Odin was stopped 23/08, ~~18:00~~ ^{18:00}, 6 hours earlier than expected because nom increased to 15M in line 1. That gave only 0.7M from Odin with 1 comp.

Statsarkivet i Stavanger har et nasjonalt ansvar for å dokumentere norsk petroleumsvirksomhet. Derfor oppbevarer vi arkiver fra ulike operatørselskaper, leverandørbedrifter, arbeidsgiver-/arbeidstakerorganisasjoner og statlige virksomheter. Dette for å sikre framtidig forskning innenfor en rekke fagfelt rettet mot norsk petroleumsvirksomhet.

Private virksomheter som foreløpig har avlevert/deponert arkivmateriale ved Statsarkivet i Stavanger:

- Statoil ASA
- Esso Norge
- ConocoPhillips Norge
- Total E&P Norge (omfatter bl.a. ELF, Unocal, Petrofina, Fina)
- K. Lund Offshore
- Moss Rosenberg Verft
- Oljeindustriens Landsforening
- Industri Energi (NOPEF)

Totalt antall hyllemeter: 1520

Arkivets struktur

Den minste enheten i et arkiv er det enkelte dokumentet. Dokumenter inngår som regel i en sak, og de blir arkivert sammen med de andre dokumentene i saken i et omslag eller en mappe.

Mapper med likeartede saker blir vanligvis samlet i esker, og eskene er da de minste fysiske enhetene som blir stilt opp i hyller. En slik arkiveske kalles gjerne et arkivstykke. Det finnes også andre slags arkivstykker som for eksempel pakker, protokoller, filmruller, magnetband og disketter. Arkivstykker deles etter funksjon og innhold inn i arkivserier, og alle arkivseriene til sammen utgjør hele arkivet etter vedkommende arkivskaper, mer presist kalt et enkeltarkiv.

For å kunne gjenfinne saker og enkelt dokumenter må mappene organiseres på en logisk og systematisk måte. Derfor ordnes gjerne mappene i en arkivserie etter et bestemt inndelingsprinsipp, som regel etter emne, kronologi eller objekt (for eksempel personer). Dessuten må man fastsette en bestemt rekkeordning. Dersom mappene i en serie er inndelt kronologisk, er rekkeordningen

gitt. Men en serie der mapper er inndelt etter emne kan være ordnet både alfabetisk eller etter desimalkoder knyttet til de ulike emneordene (arkivnøkkel). Personmapper kan være ordnet etter fødselsdato eller alfabetisk etter navn. For å lette gjenfinningen, ytterligere produseres gjerne arkivskaperen ulike registre. Register benyttes særlig for å gi andre innganger til en bestemt arkivserie enn de som det valgte inndelings- og rekkeordningsprinsippet gir. For et saksarkiv som er ordnet etter emne, vil det ofte være nødvendig med et kronologisk register over dokumentene som inngår i saksarkivet med henvisning til de emner som dokumentene er plassert under. For personmapper ordnet etter fødselsdato finner arkivskaperen det som regel nyttig å lage et alfabetisk navneregister.

Ulike arkivserier kan være relatert til hverandre i den forstand at de inngår i det man kunne kalle et systemområde. Journal, kopibok og saksarkiv er et slikt systemområde, som vi skal vi omtale særskilt i et senere nummer av Arkivmagasinet.

Innenfor det enkelte arkiv skal en i størst mulig grad bevare den opprinnelige ordning. Det innebærer at inndelings- og rekkeordningsprinsipp som arkivskaperne etablerte for de ulike arkivseriene, skal bevares også i depotinstitusjonen. Dette prinsippet kalles gjerne indre proveniens.

Foto: Odd Amundsen,
Riksarkivet

[Boknytt]

Den glemte skriften

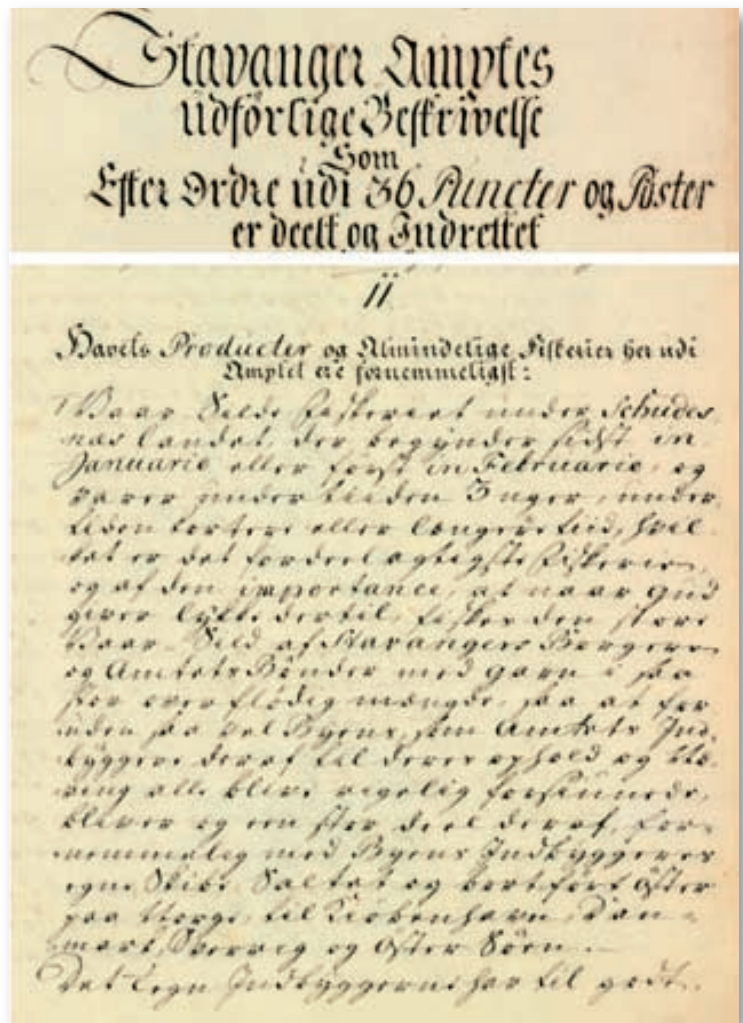
Knut Johannessen: Den glemte skriften. Gotisk håndskrift i Norge. Riksarkivaren skriftserie 28. Universitetsforlaget 2007.

Knut Geelmuyden,
Avdelingsleder,
Bergen Byarkiv

Forfatteren har arbeidet mange år på Riksarkivet og har høy kompetanse i bokens tema. Det var derfor med stor forventning at jeg åpnet boken. Den er pedagogisk god og er tilpasset et nivå som gir utbytte både for nybegynneren og den mer erfarne. Boken gjør det lett for brukeren å lære å lese de gotiske tekstene. I tillegg er det blitt en vakker bok.

Blant teksteksemplene i boken finnes amtmann Bendix Christian de Fines beretning om sildefisket i Rogaland 1745. Original i Nasjonalbiblioteket, Håndskriftsamlingen (ms fol. 333).

Boken innledes med interessante skrifthistoriske kapitler. I bokens hoveddel finner leseren omfattende veiledning, fulgt av gode og tydelige bilder av gotiske tekster, med avskrift og noe informasjon om innholdet. Enkelte ord er markert med farge og gitt en særlig forklaring, slik at leseren lett kan finne og forstå viktige problemer. I tillegg peker teksten på andre skriftelementer som leseren kan lære i dokumentet. Boken avsluttes med en oppslagsdel med alfabeter m.m. Alfabetene anbefales brukt sammen med den gode veiledningen om bokstavene lenger fremme i boken.

Et generelt problem med å lære å lese gotisk håndskrift fra en lærebok er at fasiten gjøres lett tilgjengelig. Læring blir mer varig dersom vi må streve mer. Men problemet er felles for alle lærebøker i gotisk håndskrift. Etter full gjennomgang av boken kan brukeren gjerne kombinere den med å svette over tekster uten fasit eller med kurs i gotisk håndskrift som er tilgjengelig på internet, med gjerrig tilgang til fasiten.

Knut Johannessen har gitt et nytt og bedre læremiddel til alle som trenger å lese gotisk håndskrift. Boken oppfylder de høye forventningene. Det er den beste lærebok jeg har sett for dette tema. Den vil ha varig verdi som læremiddel og som oppslagsverk. Den vil være til stor nytte for slektsforskere, historiestudenter, lokalhistorikere og alle andre som skal arbeide med originalkildene, særlig fra 1600- til 1800-tallet.

[Krøniken]

Hva slags bestemmelser kom fra offentlige myndigheter for to hundre år siden, hundre år senere, eller bare femti år tilbake i tid? Vi fortsetter våre dykk i *Wessel-Bergs Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegial-Breve for Norge og Norsk Lovtidend*. Bakom de trykte bestemmelsene vil det alltid finnes arkivmateriale, oftest i Riksarkivet, men noen ganger også i ett eller flere statsarkiv.

1807

20. januar. Kongelig Bevilling paa Rettigheder for Broen over Leer-Elven paa Romerige. Ligesom ved Resolution 8 Marts 1805 er approberet det gjorte Bud paa den over Leer-Elven opførte Bro, Leer-Elvs-Broen kaldet, i Frogner Annex i Agershuus Stift, saaledes vorder hermed bevilget og tilladt, at saavel nu værende som efterfølgende Eiere af bemeldte Leer-Elvs Bro maa nyde og have følgende Rettigheder og Privilegier i Henseende til Overfarten over Broen, og den derfor erlæggenes Betaling, nemlig:

a) Det tillades dem at spærre de unødvendige Biveie i en af Vei-Væsenet bestemmendes Distance fra, for at forekomme, at Ingen skal kjøre over Elven, naar denne er liden; nedbryder Nogen disse Indspærringer, bøder han til Sognets Fattig-Kasse 5 Rd.

b) Ingen maa holde Flaader til Oversætning i Nærheden af Broen; Gaarde som til egen Fornødenhed

behøve og holde Flaade, maae ikke dermed oversætte nogen Anden under samme Straf af 5 Rd.

c) Enhver, som passerer Broen, skal kjøre eller ride langsomt og forsigtig, ligesom Ingen maa passere den med tændt Pibe, naar Broen er tør.

d) Eieren af Broen skal holde den bestandig i stærk og god Stand med behørigt Plankegulv, samt $\frac{1}{2}$ Alens høit suffisant og oliemalet Rækverk; og skal det paaligge Vei-Væsenet aarlig at have Opsyn med den.

e) Paa begge Ender af Broen skal opsættes rødmaalede Tavler, og derpaa med hvide Bogstaver sættes følgende Taxt for Overfarten, nemlig: For hver Hest med eller uden Læs 2 Skilling, for et stort eller lidet Fæ-Kreatur 1 Skilling, over 10 betales Stykket med $\frac{1}{2}$ Skilling, for 1 til 5 Faar, Geder eller Sviin 2 Skilling, 10 til 20 Stkr. 5 Skilling, dog at Kongelige Transporter, saavel som Enhver med Friskyds-Pas forsynet, passerer frit.

18. April. Cancellie Circulaire ang. Signalement af Enhver, som til Fæstnings-Arbeide hendømmes. Da [Man] har fundet det gavnligt, at der, til Afbetjening i Tilfælde af Slavers Undvigelse fra Fæstningerne, kunde have et Signalement over hver enkelt Slave, Saa skulde Man anmode [Dem] at ville tilkjendegive samtlige Under-Øvrigheder i Deres District, at de for Fremtiden, ved enhver til Fæstnings-Arbeide hendømt Forbryders Aflevering, skulle lade medfølge et nøiagtigt Signalement over ham, hvorved ogsaa den Paagjældendes militæriske Maaling paa blotte Fødder ansees tjenlig.

16. august. Fra Hovedkvarteret Kiel. Kronprindsens Circulære til alle civile og militære Øvrigheder, ang. Krig med England. Da den Engelske Minister Jackson om Eftermiddagen den 13de dennes har declareret, at Fiendtlighederne mod Danmark skulle tage sin Begyndelse, samt forlangt Passe til sin og Svites Afreise: saa bekjendtgjøres herved, at fra nu af ansees Krigens som udbrudt mellem begge Riger, og enhver Mand i Landet opfordres til at gribe til Vaaben mod disse Voldsmænd. Der gjøres strax Beslag paa alle engelske Skibe og al engelsk Eiendom og Vare i hele Landet, uden Hensyn paa hvem det maatte tilhøre. Da enhver Engelskmand er Statens Fiende, saa belægges de med Arrest indtil de kunne blive udsendte af Landet. Alle Civile og Militære paalægges at udføre dette med yderste Streng- heds; at der skydes paa engelske Skibe, hvor disse lade sig see, er en Selvfølge. Endvidere paalægges den største Opmærksomhed paa alle Fremmede, som maatte være fordægtige og kunne ansees som Spioner. Ligeledes forbydes al Brevvexling med den engelske Nation. Jeg forlader mig heri, som i Alt hvad her er befalet, paa vor retfærdige Sag og det danske Monarchies kjække Underdanere.

1907

8. juni. Vi Haakon, Norges konge gjør vitterligt:

§ 1 i lov om stiftkapellaner af 11te april 1857 gives følgende tillæg:
En af stiftskapellanerne, som dertil maatte ansees skikket, skal af vedkommende biskop efter kirkedepartementets nærmere bestemmelse fortrinsvis anvendes til at forkynde Guds ord paa det norske landsmaal. Med biskopens tilladelse kan denne kapellan leilighedsvis virke udenfor stiftet.

1. juli. Kongelig resolution.

1. Efterstaaende udkast til bestemmelse angaaende sikkerhedsforanstaltninger vedkommende paa Grimstad–Frolandbanen nærliggende veie m.v. approberes som gjældende indtil videre.
B For de veifarendes vedkommende:
8. Naar tog nærmer sig, maa den kjørende holde sine heste godt an, saa at han har dem i sin magt. Om hestene er urolige eller ængstelige af natur, maa den kjørende standse og i fornødent fald stige af og holde hestene i tøilen. Saavel ryttere som kjøriere, driftekarle m.fl. maa, naar tog nærmer sig, være opmerksomme paa sine dyr og avancere langsomt fremover eller standse, indtil toget har passeret.

1957

6. juni. Skriv frå Justis- og politi-departementet. Etter fullmakter gjevne ved kongelege resolusjonar av 16. januar 1925 og 19. august 1932, stadfester Justisdepartementet med eit brigde vedtak av Gol kommunestyre, Buskerud fylke, om ny politivedtekt for kommunen.

Vedtekta lyder:

§ 1. Med offentlig stad er i denne vedtekta meint kvar gate, veg, bru, plass, park eller tun som er etla til eller er open for ålmen ferdsle. Med gate og veg er meint også tilhøyrande grøfter, skråningar og fortau.

§ 2. På eller innåt offentlig stad må folk ikkje stima saman eller gjera noko slik at ro og orden vert skipla, lovleg ferdsle meinka, eller slik at det på annan måte er til meins for eller krenkjer nokon. Prosesjonar med eller utan faner, friluftsmøte, stemner og liknande på offentlig stad må føreåt vera meldt til politiet (lensmannen). Unnatak gjeld for skuletog, som er frie.

§ 3. Politiet (lensmannen) kan forby at det på offentlig stad vert utlevert, oppslege eller utlagt trykte eller skrivne saker som det meiner kan gje høve til uorden.

§ 4. På eller innåt offentlig stad er det forbode:

1. å skrika eller skråla,
2. å spela kort,
3. å dansa,
4. å skyta med skytevåpen, boge, sprettert eller liknande,
5. å brenna av fyrverkeri, krut eller andre eksplosive stoff.
Med løyve frå politiet (lensmannen) kan fyrverkeri verta avbrent på tilvist stad og då med plikt til å etterkoma føresegner for å tryggja mot skade.
6. å kasta stein, snøball eller anna som kan skada eller vera til meins for nokon,
7. å kasta eller leggja glas, spikar, papir, fruktskal eller anna som kan vera til skade eller til meins for nokon eller skjemma staden.

Perler frå Arkivverket på Hå gamle prestegard

Laurdag 9. juni 2007 opna utstillinga *Jærperlene – lokal attåtning og danske dronningsmykke* på Hå gamle prestegard.

Riksarkivet og Statsarkivet i Stavanger bidreg ikkje med perler i fysisk forstand, men med kopiar av fleire interessante ”perledokument”, mellom anna to perlekart frå 1725 og 1728. Desse dokumenta fortel om perlefangsten i Noreg frå ca. 1637 til 1845.

Det er ukjent for mange i dag, ikkje minst i Danmark, at danskedronninga fekk einerett til alle ferskvassperler frå unionslandet Noreg i 1691, og at mange av perlene som vart brukte til smykke og draktdekor ved hoffet i København på 1600- og 1700-talet, kom frå landet vårt, særleg frå elvane på Jæren.

Hå gamle prestegard ligg like ved havet og ved utlaupet av Håelva. Denne elva vart rekna for den beste

perleelva. Tre unionskongar og ei dronning besøkte Hå mellom 1685 og 1733: To av dei kom til ”perlepresten på Hå”, som sokneprest Leganger vart kalla i samtida. Han var prest på Hå i åra 1668–1707.

Dei fysiske perlene på utstillinga kjem frå *De Danske Kongers Kronologiske Samling på Rosenborg Slot i København*. Dette museet låner ut ”ein handfull” mindre og to større, gamle norske perler saman med foto av eldre portrettmaleri.

Utstillinga har også ein naturhistorisk del med presentasjon av dei i dag freda perlemuslingane som truga dyreart og av gamle fangstmetodar. Dessutan presenterer utstillinga ein fullstendig gullsmedverkstad for produksjon av perler på norske smykke frå tida før muslingen vart freda i 1992.

Frå Arkivverket bidreg Hege Brit Randsborg frå Riksarkivet og Lisabet Risa frå Statsarkivet i Stavanger både med artiklar i den rikholdige katalogen og med

ansvaret for den historiske delen av utstillinga.

Utstillinga presenterer med andre ord historiske dokument frå Arkivverket i ein større og uvanleg tverrfagleg samanheng – saman med ekte muslingar, 1700-tals jærperler frå København, gamle fangstreiskapar frå Jæren, gullsmedverktøy for smykkeproduksjon og norske perlesmykke frå 1900-talet.

Kildenett

– et ABM-prosjekt i Trøndelag

12. mai ble Historisk kilde- og kunnskapsbase for Trøndelag lansert. Dette er et digitalt læringsverktøy som samler og gjør tilgjengelig kultur- og kunnskapsressurser til ungdomsskole og videregående skole. En digital læringsform vil gi nytt innhold til undervisningen for elever og lærere i samfunnsfag og historie, og dermed oppfylle målene i kunnskapsløftet. I Kildenett samarbeider en rekke arkiv, bibliotek og museer i Trøndelag samt noen ungdoms- og videregående skoler.

Kildenett tar utgangspunkt i det nye bokverket ”Trøndelags historie”. Historiske tekster kobles sammen med skannet kilde-materiale fra ABM-institusjoner. I tillegg legges det ut oppgaver relatert til kildene. Tanken er at kildebasen også skal gi elevene et grunnlag for å arbeide med egne prosjekter der man benytter

Kart som viser perlemuslingens liv, hele og utsnitt. Original i Riksarkivet (NRA ST 8)

[Notiser]

kilder. Nettstedet *www.kildenett.no* skal bli interaktivt, slik at elevene kan bygge opp sine egne sider, og legge inn egne produkter.

Prosjektet finansieres med midler fra Høykom og ABM-utvikling. Statsarkivet har påtatt seg rollen som skannings- og registrerings-senter for arkivmateriale for arkivinstitusjonene på Dora. Dokumentene blir registrert i biblioteksystemet "Bibliofil", som har blitt modifisert for å passe også for arkiv. Der registreres kildehenvisninger og søkbare emneord, og her legges transkripsjoner inn før dokumentene legges ut i basen. Denne arbeidsoppgaven finansieres med midler fra ABM-utvikling.

Skannede kirkebøker: Snart ferdig!

Etter å ha produsert i halvannet år, nærmer vi oss innspurten for skannede kirkebøker på Digitalarkivet. Prosjektet må betegnes som en enestående dugnad, hvor alle institusjonene i Arkivverket har bidratt. Innskanning, etterbehandling og lagring av bilder samt oppbygging og vedlikehold av nødvendige databaser har involvert flere avdelinger i Riksarkivet. Indeksering og publisering på Digitalarkivet har i hovedsak vært utført i statsarkivene. Hvert enkelt av de åtte statsarkivene har hatt publiseringsansvaret for sine egne bøker.

Noen statsarkiv vil ha langt flere bøker å legge ut enn andre og dermed en større arbeidsmengde. Da har Riksarkivet trådt støttende til, slik at vi hele tiden har kunnet ha en jevn flyt av bøker fra hele landet. Fra noen områder ligger det likevel ute langt flere bøker enn fra andre områder. Vi er svært fornøyd med at nær samtlige bøker fra Østfold, Akershus, Buskerud, Vestfold og Telemark, samt fra de to største byene, Oslo og Bergen, nå er på plass.

Hver dag kommer det nye kirkebøker på Digitalarkivet, og i de siste månedene har brukerne kunnet glede seg over 200–300 nye bøker hver uke. Pr. 31. mai var det lagt ut i alt 8963 kirkebøker med til sammen over 1,7 mill. bilder. Det gjenstod da 2408 bøker å legge ut, og det endelige antallet bilder vil komme opp i rundt 2,2 mill. Vi har med andre ord lagt nær 80% av prosjektet bak oss.

Det som står igjen, er i hovedsak de eldste bøkene, fra 1600- og 1700-tallet og fram til ca. 1850. Disse er til gjengjeld de bøkene som er mest tidkrevende å publisere, fordi de ikke har skjematisk inndeling som de yngre. Vi står også igjen med ganske mange bøker som er ført for hele prestegjeld, men som mellom permene er inndelt etter de enkelte kirkesokn. Disse bøkene må vi splitte opp digitalt, og sidene må fordeles på de aktuelle

soknene. På den måten lager vi nye, virtuelle bøker av dem.

Vi har lovet brukerne å komme helt i mål innen 31.12. 2007, og vi føler oss ganske trygge på at vi skal klare å holde det løftet.

Per Bortens arkiv til Riksarkivet

Privatarkivet etter Per Borten (1913–2005) ble nylig avlevert som gave til Riksarkivet. Bortens arkiv er meget omfattende til personarkiv å være. I arkivet finnes korrespondanse, saksmapper, notater, foredrag og mye annet fra hele Bortens politikerkarriere. Her finnes materiale som dokumenterer et langt politisk virke fra tiden som ordfører i hjembygda Flå fra 1945 og frem til hans død i 2005. Den største delen av materialet er imidlertid fra Bortens tid som statsminister 1965–1971. I arkivet finnes også brev og andre dokumenter fra den mer private sfære. Arkivet, som er helt uordnet, utgjør til sammen ca. 40 hyllemeter.

Per Borten tok i mot dronning Elizabeth II hjemme på garden. Original i Riksarkivet (PA 797 Billedbladet når nr. 6007 neg. Nr. 30)

Per Bortens privatarkiv føyer seg inn i rekken av et stort antall personarkiver etter politikere som er blitt avlevert eller deponert i Riksarkivet den senere tiden. Det dreier seg blant andre om arkivene etter Jens Christian Hauge, Gunnar Garbo, John Lyng, Kåre Kristiansen, Helge Seip, Gudmund Hernes, Knut Vollebæk og Kjell Magne Bondevik.

Arkiverket – helt på nett

Vi i Arkiverket har visst det lenge, men sant blir det ikke før det står i avisa. Så da Aftenposten skrev om svake offentlige nettsteder 11. april og fremhevet våre sider som unntaket, var dette gammelt nytt for oss. Arkiverkets nettsider, www.arkivverket.no, er svært gode på tilgjengelighet og brukertilpasning. I norge.no's evaluering i 2006 fikk vil full pott på tilgjengelighet og 88 prosent klaff på brukertilpasning. Vi har fått høy skår på disse evalueringene helt siden 2003, men det var først i år vi fikk på plass den siste tilpasningen som ga oss 100 % skår på tilgjengelighet.

Informasjon om Arkiverket og hvordan vi kan hjelpe den enkelte skal være tilgjengelig for alle, uansett om du må bruke leselist, taleprogram eller andre hjelpemidler. Det var vårt hovedmål da vil la om sidene i 2002, og det er vårt hovedmål når vi planlegger en ny utforming av sidene våre.

Arkivenes dag

10.11.: På Arkivenes dag vert det arrangement både i Riksarkivet og i statsarkiva. Det nordiske hovudtemaet i år er "Mennesket i arkivet". Meir informasjon kjem sidan på www.arkivdag.nu

Utstilling i Trondheim

I *Kulturbunker Dora – Arkivsen-teret* står utstillinga "Fryd og forskrekkelse – forlystelser gjennom 300 år". Utstillinga viser nokre glimt av korleis folk mora seg i Trøndelagsområdet, eller midt i Noreg, før fjernsynet si tid. Utstillinga byggjer på eit mangfaldig materiale frå fire arkivinstitusjonar.

Utstillingar i Skattkammeret

Barndom i forandring

Utstillinga "Barndom i forandring" vert ståande fram til 8. september. Ho viser korleis oppvekst-vilkåra til barna endra seg i løpet av 1900-talet. Kjeldematerialet er henta frå Riksarkivet og Statsarkivet i Oslo. Utstillinga har same opningstida som lesesalen.

Retten har talt.

Lov og dom 1274-1814.

Torsdag 27. september opnar ei utstilling om historisk rettsdokumentasjon. Utstillinga er eit samarbeid mellom Riksarkivet og Statsarkivet i Oslo. Ved konkrete eksempel henta frå originalmateriale viser utstillinga korleis rettsinstitusjonane endra seg i tidsromet 1274–1814. Det vert glimt frå både sivile saker og straffesaker i tillegg til sjølve lovdokument. Utstillinga vert ståande fram til 26. januar 2008. Ho vert også presentert som nettutstilling under www.arkivverket.no.

Velkommen!

Riksarkivet

Folke Bernadottes vei 21, Kringsjå, Oslo
Postadresse: PB 4013 Ullevål stadion, 0806 Oslo
Telefon: 22 02 26 00 / Faks: 22 23 74 89
riksarkivet@arkivverket.no

Statsarkivet i Oslo

Folke Bernadottes vei 21, Kringsjå, Oslo
Postadresse: PB 4015 Ullevål stadion, 0806 Oslo
Tel: 22 02 26 00 / Faks: 22 23 74 89
statsarkivet.oslo@arkivverket.no

Statsarkivet i Hamar

Lille Strandgate 3, Hamar
Postadresse: PB 533, 2304 Hamar
Tel: 62 55 54 40 / Faks: 62 52 94 48
statsarkivet.hamar@arkivverket.no

Statsarkivet i Kongsberg

Frogs vei 44, 3611 Kongsberg
Tel: 32 86 99 00 / Faks: 32 86 99 10
e-post: statsarkivet.kongsberg@arkivverket.no

Statsarkivet i Kristiansand

Märthas vei 1, Kristiansand
Postadresse: Serviceboks 402, 4604 Kristiansand
Tel: 38 14 55 00 / Faks: 38 14 55 01
statsarkivet.kristiansand@arkivverket.no

Statsarkivet i Stavanger

Bergelandsgt. 30, 4012 Stavanger
Tel: 51 50 12 60 / Faks: 51 50 12 90
statsarkivet.stavanger@arkivverket.no

Statsarkivet i Bergen

Årstadveien 22, 5009 Bergen
Tel: 55 96 58 00 / Faks: 55 96 58 01
statsarkivet.bergen@arkivverket.no

Statsarkivet i Trondheim

Maskinistgata 1, 7042 Trondheim
Tel: 73 88 45 00 / Faks: 73 88 45 40
statsarkivet.trondheim@arkivverket.no

Statsarkivet i Tromsø

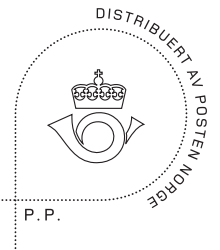
Huginbakken 18, Brevika, Tromsø
Postadresse: 9293 Tromsø
Tel: 77 64 72 00, Faks: 77 64 72 01
statsarkivet.tromso@arkivverket.no

Samisk arkiv / Sámi arkiiva

Ájastealli 3, Kautokeino
Postadresse: 9520 Kautokeino
Tel: 78 48 50 11, Faks: 78 48 50 42
os@arkivverket.no

B

NORGE

P.P.

Tema i neste nummer:
Langs leia

Returadresse:
Riksarkivet
Postboks 4013

Hamna i Sandved, Karmøy 1906. Foto: Carl Kørner.
Original i Riksarkivet (Havnedirektoratet, Ud 42)